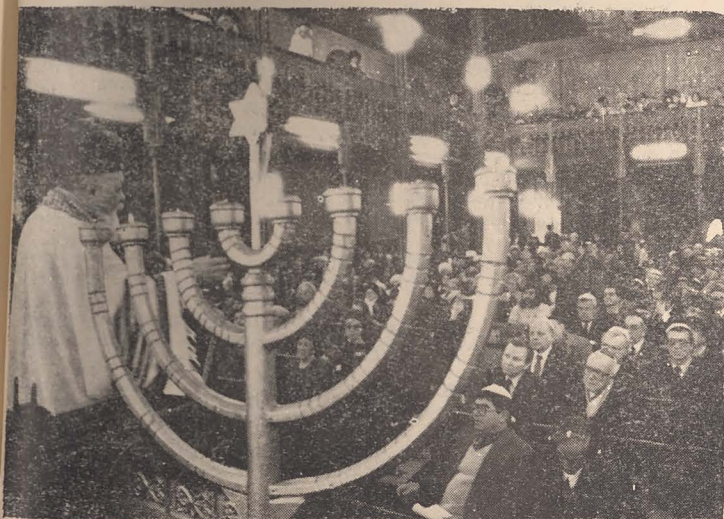

ŞEF RABIN DR. MOSES ROSEN

Opt lumînările de Hanuca

■ Dl Şef Rabin aprinde... lumina în suflute

(Urmare din nr. trecut)

3. SINAI ŞI OLIMP

Doi munţi se află faţă în faţă atunci când evocăm confruntarea dintre cele două concepţii despre Divinitate, confruntare care s-a consumat pe cimpurile lumii, în acele zile dinaintea cu aproape douăzeci şi două de veacuri. Sinai aducea credinţa într-un Dumnezeu unic, intruchipat în „treisprezece atribute”.

Mila, îndurarea, bunătatea, adevărul şi alte virtuţi constituie, laolaltă, dumnezeirea, iar omul, „creat după chipul şi asemănarea Lui”, n-are altceva de făcut decât să se străduiască să fie asemenea, cît mai mult asemenea Lui, Lui Dumnezeu, „Precum El e milos, fii şi tu milos, ca să ai parte din mila Lui” (Tractat Şabat, 133).

Olimp, dimpotrivă, a adus o concepţie a unor zei „creaţi după chipul şi asemănarea omului”. Nu elevarea omului către culmile perfecţiunii, ci coborîrea zeilor în mocirla patimilor constituie firul roşu ce ne călăuzeşte în legendele mitologice, unde găsim zei roşi de patimi, plini de slăbiciuni.

Sinai ne îndeamnă să ne apropiem de Dumnezeu prin DRAGOSTE, astfel vom realiza şi celălalt deziderat, acela al iubirii de oameni. Iubim pe Dumnezeu pentru că e Părintele, pentru că ne-a dăruit viaţa, pentru că ne-o apără, pentru că în El e Binele, Adevărul şi Frumuseţea.

Olimp cheamă oamenii la frica de zei, de forţele naturii, care sînt mai puternice decît omul. Politicismul trăieşte din accentuarea slăbiciunii umane, el conţine o şiră de spinării frîntă a unui om care e îngrozit, înspăimîntat şi de aceea se închină forţelor ce-l domină. Religia robilor are nevoie de un astfel de om; religia oamenilor liberi, aceea care de

pe piscurile sinaitice proclamă sfîrşitul „casei sclaviei”, „bita sclaviei”, fără deosebire, nevoie de un om drept, demn, de un „fiu al libertăţii”, aşa cum e denumit cel ce învaţă Tora (Tractat Avot, cap. VII).

Sinai aduce o învăţătură „pentru întregul popor”, fără deosebire. Lumina cărţii nu constituie monopolul nici unei caste — nici a preoţilor, nici a bogătaşilor. Tora e citită de toţi, în văzul tuturor. Pentru ca oamenii să fie liberi, ei trebuie să fie cu minţile şi sufletele luminate.

Olimp nu povesteşte că focul a fost adăpostit în văgăunile sale. Jos, bieţii oameni trebuiau să zacă în întinerie, în ignoranţă. Numai astfel ei puteau rămîne sclavi. Lumina, căldura erau monopolul zeilor şi al unei subţiri păături, care s-a iniţiat în tainele lor. Cînd Prometeu a furat scînteia şi a adus-o pe Pămînt, spre a dăru şi robilor binefacerile ei, grea şi necruţătoare i-a fost osînda.

Religia sclavilor şi aceea a oamenilor liberi s-au ciocnit în acele zile. Sinai şi Olimp s-au confruntat. Hanuca evocă acest capitol din bătălia multimilenară dintre întinerie şi lumină.

4. ALEXANDRU MACEDON ŞI ANTIOHUS

Este adevărat că iudaismul şi elenismul au avut optici diferite asupra vieţii, au reprezentat lumi deosebite. Aceasta nu înseamnă însă că ele n-au avut ce învăţa unul de la celălalt şi că au trebuit neapărat să se încalce pe cîmpul de luptă. Ceea ce s-a întimplat în anul 168 î.e.n., în timpul lui Antiohus, a avut drept cauză că seleucizii nu mai erau decît epigoni elenismului.

(Continuare în p. 7)

EMINENTEI SALE DLUI DR. MOSES ROSEN
ŞEF RABINUL CULTULUI MOZAIC
PREŞEDINTELE FEDERAȚIEI COMUNITĂȚILOR MOZAICE
DIN ROMANIA

Cu ocazia sărbătorii de Hanuca, vă adresez sincere urări de bine Dvs. personal şi obşte pe care o conduceţi.

Doresc să folosesc şi acest prilej pentru a vă asigura că voi veghea la respectarea drepturilor cetăţenesti, demnităţii şi securităţii acestei obşte, care s-a identificat cu poporul român în mijlocul căruia trăieşte de aproape şase veacuri.

ION ILIESCU
PREŞEDINTELE ROMÂNIEI

PRIMIRE LA PREŞEDINTELE ROMÂNIEI

Joi, 28 noiembrie 1991, preşedintele României, dl Ion Iliescu, a primit în audienţă pe Eminenţa Sa Şef Rabinul dr. Moses Rosen, preşedintele Federaţiei Comunităţilor Evreieşti din România.

Dl Şef Rabin a expus preşedintelui Iliescu unele aspecte ale contactelor pe care le-a avut în timpul recentei călătorii pe care a făcut-o în Canada şi în Statele Unite ale Americii, în legătură cu imaginea ţării şi felul cum sînt văzute de către interlocutorii pe care i-a întâlnit problemele actuale ale României.

În acelaşi timp, dl Şef Rabin a relatat amănunte în legătură cu contribuţia pe care a înţeles să o aducă pentru scoaterea României din izolare şi pentru sprijinirea ei ca să poată să iasă din greua situaţie în care se află.

Preşedintele Federaţiei Comunităţilor Evreieşti a abordat în expunerea sa şi problema atacurilor antisemite care continuă împotriva populaţiei evreieşti. Exprimînd mulţumiri pentru luările de atitudine ale preşedintelui României prin care se condamnă agitaţiile antisemite, dl Şef Rabin a solicitat măsuri împotriva acelor care seamănă ură între cetăţenii ţării şi calomniază populaţia evreiască.

Dl preşedinte I. Iliescu a mulţumit dlui Şef Rabin pentru expunerea făcută şi pentru eforturile depuse şi de data aceasta, spre a da o mînă de ajutor ţării în strădaniile de normalizare a vieţii poporului român şi a încredinţat pe conducătorul comunităţilor evreieşti din România că va veghea la respectarea drepturilor cetăţenesti, a demnităţii şi a securităţii acestei obşte care s-a identificat cu poporul român în mijlocul căruia trăieşte de aproape şase veacuri.

ZIUA NAȚIONALĂ A ROMÂNIEI

Poporul român şi populaţiile conlocuitoare sărbătoresc astăzi ziua Unirii, zi de sărbătoare pentru toţi cei care au simţămînte naţionale româneşti, ziua cea mult rîvnită de veacuri de poporul român, ziua unirii celei mari; ziua în care s-au reunat provinciile care de veacuri tînjeau după lucrul acesta: Basarabia, Bucovina de Nord şi de Sud, Transilvania şi Dobrogea, toate s-au reunit cu Moldova şi Muntenia.

Populaţia evreiască din România s-a asociat întotdeauna atît la durerile, cît şi la bucuriile acestui popor. Chiar această proclamaţie de la Alba Iulia a fost salutăta, în zilele imediat următoare, de o declaraţie a evreilor din Transilvania, care au arătat asocierea lor la dorul acesta de alipire la patria mamă. Aşa au făcut şi evreii din Basarabia şi Bucovina atunci cînd s-a proclamat unirea. Evreii au fost întotdeauna, în decursul celor peste şase veacuri de existenţă în această ţară, loiali şi devotaţi acestei ţări ospitaliere, în care ei n-au avut numai zile bune, au avut şi zile de suferinţă, suferinţe ale poporului român şi ale lor proprii. Dar cunoaştem ce ne-a spus profetul Irmiahua atunci cînd am pornit pe calea Diasporei:

„Să vă rugaţi pentru pacea cetăţii în care vă aflaţi, căci pacea ei este şi pacea voastră!” Cetatea care dă dreptul evreilor de-a exista, dreptul de a-şi

păstra fiinţa naţională şi religioasă, patria în care evreii nu simt discriminări, cetatea în care ei au aceste drepturi este şi cetatea lor. Iar noi simţim permanent fideli acestei porunci a lui Irmiahua. Am dovedit aceasta în trecut, prin eroii noştri care au murit pe cîmpul de luptă în războiul din 1877 pentru independenţă. Tot astfel, evreii au participat şi la războiul din 1916—1918, războiul pentru întregirea ţării, război care a dus la sărbătoarea din 1 Decembrie 1918. Avem o listă completă a sutorilor de evrei decorati. Mergem în cimitirul Filantropia, sau mergem în cimitirul de la Iaşi şi de la Botoşani şi de la Bacău, în toate cimitirele din Moldova şi găsim alei ale eroilor. Mii şi mii de evrei şi-au vărsat singele pentru ca acest ideal de veacuri al poporului român să se realizeze.

În această zi în care sărbătoarea poporului român este, într-adevăr, o sărbătoare, în care a fost eliberat şi de jugul interior al fascismului şi al comunismului, această zi în care România îşi serbează primii paşi pe calea democraţiei, pe drumul stăvilirii oricărei uri de rasă, oricărei discriminări între etnii şi rase, pe drumul luptei pentru egalitate şi speranţă, noi ne mărturisim dragostea şi devotamentul nostru faţă de patrie şi rugăm pe bunul Dumnezeu să binecuvînteze scumpa noastră patrie, România.

■ Omagiul Federaţiei Comunităţilor Evreieşti Eroului Necunoscut

O.N.U. recunoaşte în 1991: SIONISMUL NU E RASISM ROMÂNIA A RECUNOSCUT-O ÎNCĂ ÎN 1975 ŞI POATE STA CU FRUNTEA SUS

În legătură cu recentul vot al Adunării Generale a Naţiunilor Unite care anulează rezoluţia prin care această organizaţie asimilase sionismul cu rasismul, Şef Rabinul Evreilor din România a făcut următoarea declaraţie:

„Comunitatea evreiască din România ridică un imn de slavă lui Dumnezeu că ne-a hărăzit să trăim ziua în care „marea rusine” a fost ştearsă şi forul mondial şi-a recunoscut greşala comisă împotriva poporului evreu. Era o crudă ironie că tocmai noi, cei de-a pururi victime ale rasismului, tocmai noi, cei sortii „so-că tocmai noi, cei de-a pururi victime ale rasismului, atunci cînd, în sfîrşit, avem lufte finale” pe temeiul blestematei ideologii rasiste, atunci cînd, în sfîrşit, avem o mişcare care luptă ca să ne întorcem în Sion şi să fim un popor la fel cu celelalte, tocmai noi am fost peccetlii ca rasişti.

România a avut curajul să fie singura ţară comunistă care n-a votat această „rezoluţie a ruşinii”. De aceea, acum, România n-a avut motive să facă penitenţă pentru vreun păcat comis şi poate să stea cu fruntea sus”.

UN MOMENT ISTORIC

Reprezentanții populației maghiare din România au cerut iertare pentru crimele comise de fasciștii horthyști împotriva evreilor în Nordul Transilvaniei ocupat vremelnice în timpul războiului

Luni, 25 noiembrie 1991, la Cluj, șase reprezentanți în Parlament ai populației maghiare din România au cerut iertare evreilor, pentru crimele comise în timpul celui de-al doilea război mondial împotriva populației evreiești din Transilvania de Nord aflată atunci sub stăpânire maghiară. Dintre cei 166.000 de evrei transilvăneni deportați la Auschwitz și în alte lagăre de exterminare, au pierit cca 130.000. Tragedia lor a constituit unul dintre capitele dramatice ale procesului lui Adolf Eichmann, care a condus de la Budapesta aceste deportări.

Cererea de iertare a fost inițiată de dl Domokoș Geza, președintele Uniunii Democratice a Maghiarilor din România, deputat în Parlament și a fost punctul culminant al ceremoniilor de la Cluj care au comemorat cele 130.000 de victime. Cei șase parlamentari au îngenunchiat pe stradă în dreptul sinagogii „Templul Memorial al Deportărilor”, după ce au solicitat iertare Rabinului Șef al Cultului Mozaic din România, dl dr. Moses Rosen. Rabinul Șef le-a răspuns că, din momentul în care s-a săvârșit acest gest de căință, Dumnezeu le-a acordat iertarea — și i-a sărutat pe obraz, pe fiecare. A fost de față și dl Laszlo Tökes, Episcopul Bisericii Reformate Maghiare.

În cadrul ceremoniilor de la Cluj, în cuvântarea rostită cu acest prilej (v. textul de mai jos), dl dr. Moses Rosen a evocat, totodată, memoria episcopului romano-catolic Marton Aron, care, în ziua de 18 mai 1944, în Clujul ocupat de Gestapo și de armata horthyștă, unde începuse deportarea a zeci de mii de evrei, a rostit în catedrala catolică din oraș un fulminant atac împotriva fascismului, lansind un îndemn la salvarea lor.

Președintele României, dl Ion Iliescu, a adresat un mesaj participanților la aceste ceremonii, pe care îl publicăm alături.

În fața Sinagogii Deportărilor din Cluj — România, în prezența dlui Șef Rabin Rosen, șase maghiari, membri în Parlamentul României, cer iertare pentru păcatele comise de către fasciștii maghiari, pentru cooperarea acestora la exterminarea a mai mult de 130.000 de evrei din Transilvania de Nord, deportați la Auschwitz în 1944 de Adolf Eichmann, cu ajutorul horthyștilor.

Episcopul Tökes Laszlo participă la această ceremonie dramatică.

In front of the "Synagogue of the Deportation" in Cluj — Romania and in the presence of Chief Rabbi Rosen, six Hungarian members of the Romanian Parliament are asking for forgiveness for the sins of the Hungarian fascists, for their co-operation in the extermination of more than 130,000 Jews from North-Transylvania. They were deported to Auschwitz in 1944 by Adolf Eichmann, with the help of the Horthyists.

Hungarian Bishop Tökes Laszlo takes part in this dramatic ceremony.

AȘA GRĂIT-A EPISCOPUL

MARTON ARON LA 22 MAI 1944

„Către Ministerul regal ungar, către prefectura județului Cluj, către Chestura (căpetenia) poliției din Cluj

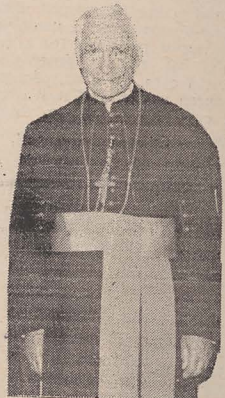
Ieri am aflat că, sub motivul că sînt evrei, cei adunați în zilele trecute, evrei și creștini, vor fi duși de aici.

Omul rămîne înmărmurit și adînc consternat cînd aude ceea ce se spune despre comportarea față de astfel de transporturi și viitorul lor.

Indatoririle mă cheamă la reședința mea, în România, dar socotesc de datoria mea de om și ungar ca, înainte de plecare, să rog autoritățile în drept, cu dragoste și în numele lui Dumnezeu, să zăgăzuiescă neomenia sau, dacă nu sînt capabile de așa ceva, să nu ia parte la acțiunile menite să ducă la moarte mii de oameni. În aceste zile sfîșietoare, decisive, fiecare om de răspundere trebuie să simtă că soarta nației noastre și, legat de ea, soarta tuturor este în minile lui Dumnezeu, deci nu putem să aducem asupra capetelor noastre minia lui Dumnezeu prin comiterea unor păcate sau prin colaborarea cu ele. Catehismul le pune în rîndul vinovățiilor strigătoare la cer.

Istoria dovedește că pedeapsa pe pămînt nu poate întîrzi.

(Publicat în numărul 7/1991 din cotidianul „Puntea” al UDMR — Cluj)

Să ne plecăm frunțile, cu respect și admirație, către acest viteaz luptător pentru cauza „ființei create după chipul și asemănarea lui Dumnezeu”.

A fost un עמוד ה' אבות משה „Drept între popoare” și nemăsurată e răsplata pe care Creatorul i-o hărăzește. Slăvită fie-i de-a pururi memoria!

Sef Rabin dr. MOSES ROSEN

Mesajul președintelui României

Venerabili conducători de culte,
Onorată asistență,

Am sentimentul împlinirii unei datorii sacre cîstind memoria victimelor din rîndul populației evreiești reprimată în mod criminal de fasciștii germani și maghiari care au stăpînit vremelnice Nordul Transilvaniei. Ne plecăm cu pioșenie frunțile în amintirea acestor martiri care au plătit cu viața apartenența lor la o etnie care secole de-a rîndul a trăit, a muncit, creînd valori materiale și spirituale împreună cu toți locuitorii acestor plaiuri românești binecuvîntate. Stilurile oarbe ale urlii au secerat deopotrivă viețile pruncilor ca și ale bătrînilor, ale femeilor ca și ale bărbaților, batjocorind demnitatea umană, împingînd spre cuptearea holocaustului ca 130.000 de evrei din acest teritoriu supus multor vitregii.

În vara acestui an s-au comemorat la București și Iași 50 de ani de la martiriul evreilor din România. Am transmis cu acel prilej un mesaj în care spunem printre altele că :

„Niciodată nu trebuie să mai lăsăm ca patimile să prevaleze asupra rațiunii, fărîdeleaga asupra legii, moralei să i se substituie arbitrarul unor așa-numite elite, fie ele etnice sau sociale”.

Așadar, niciodată un astfel de cataclism distrugător nu trebuie să se mai repete și pentru aceasta trebuie să veghem mereu pentru a asigura triumful rațiunii, al înțelegerii și armoniei”.

Astăzi adaug îndemnul de a preveni pericolul de renaștere a unor idei otrăvite care să semene vrajbă între oameni de etnii sau credințe religioase diferite. Simțămîntele profund umane ce vibrează în inimile curate îndeamnă să-ți iubești aproapele ca pe tine însuși. Să nu fim surzi și orbi la suferințele omenirii datorate discriminărilor. De la istoria trăită să ne luăm învățămintele pentru ziua de azi și de mîine pe care o dorim fericită, armonioasă, dominată de respect și înțelegere între oameni.

În România democratică, în statul de drept nu trebuie să fie loc pentru vrajbă și ură pe temelii de etnie, religie sau poziție socială.

Onorată asistență,

Tara noastră parcurge un drum greu, presărat cu multe sacrificii spre a ajunge la limanul deplinei demnități, al prosperității. Este de aceea mai mult ca orîcînd nevoie ca toți cei ce conviețuiesc în această patrie comună să-și unească simțămîntele și eforturile pentru ca, sprijinindu-se în promovarea propriilor interese, să contribuie la binele general într-o țară democratică în care se garantează libertatea și frățietatea dintre toți cetățenii ei. Sintem cu toții cetățeni egali ai unei țări pe care am primit-o ca pe o moștenire sfîntă și trebuie să ne arătăm vrednici de a păstra tradițiile înaintașilor noștri dovedindu-ne înțelepți, buni, ospitalieri și harnici pentru strălucirea și înălțarea României. Uniți în dragoste frățescă să facem să rodească iubirea de glie și de semenii noștri barînd calea urii și a dezbinării.

Fie ca această ceremonie comemorativă în care aducem un pios omagiu martirilor evrei victime ale fascismului să fie o nouă cărămidă pusă la temelii armoniei dintre toți fiii plaiurilor românești.

ION ILIESCU
Președintele României

MARTIRII NOȘTRI

**Fragmente din predica rostită de Eminența Sa
dl Șef Rabin dr. Moses Rosen în Sinagoga
Deportaților din Cluj, la 25 noiembrie 1991**

„Căci tu, Doamne, ții minte toate cele ce uităm”, așa glăsuiește o rugăciune o-rînduită în rîndul celor pe care le rostim în zilele de An Nou iudaic.

Iar înțeleptul Rabin Moise Leib din Sasov întreba: „Așa e oare după cum roștește ruga? Numai pe cele ce uităm le ține El minte? Cu cele pe care nu le uităm, ce se întîmplă, oare? Nu și le aduce aminte, El, Creatorul?”

Iar răspunsul dat de același mare învățat este: „Dacă un om săvîrșește o MITZVA, o faptă bună și o uită, căci, în definitiv, a face bine e ceva normal, atunci Dumnezeu o ține minte; dacă însă omul o ține minte, se fîlește cu isprava sa, atunci o uită Dumnezeu”.

„La fel și cu păcatele. Dacă îți uiți păcatul, nu vrei să-l mărturisești ție însuși, atunci, vai, nu-l uiți Dumnezeu; dacă însă, în loc de a-l refula, în loc de a-l împinge înapoi în străfundurile subconștientului, îl aduci la suprafața conștiinței, îl mărturisești față de cîinsti, atunci Dumnezeu, cel milostiv, cel plin de îndurare, îl uită, de parcă n-a existat vreodată”.

Această minunată tălmăcire rabinică mi-a venit în minte, atunci cînd, acum citeva luni, am primit vizita prietenului meu, dl Geza Domokos, care m-a invitat să vin să iau parte la această solemnitate care are loc la sinagogă cit și la biserică și care are drept scop mărturisirea cu glas tare, pusă rămasitelor Holocaustului evreilor din nordul Transilvaniei, Holocaust săvîrșit de fasciștii germani și maghiari. Se simțea în cuvintele simple, dar emoționante, pe care le rostea dl Domokos, nevoia unui OM care vrea să strige în cele patru vînturi durerea, care vrea să dea glas conștiinței sale cîinstite și să mărturisească solidaritatea cu victimele de acum aproape o jumătate de veac, să vestejească crimele unora dintre conaționalii săi spre a șterge pata de pe obrazul celorlalți.

Am venit deci aici, spre a-i asculta cuvîntul noi, rămasșele obștii evreiești, am venit ca laolaltă să săvîrșim ceea ce Dumnezeu a socotit ca o condiție sine

(Continuare în p. 7)

UN MOMENT ISTORIC

FRAGMENTE DIN CUVÎNTAREA DLUI LASZLO TÖKES, EPISCOPUL BISERICII REFORMATE MAGHIARE

Cu ocazia comemorării evreilor exterminați de fascismul german și maghiari, ca episcop al Eparhiei reformate de pe lângă Piața Craiului, totodată, ca președinte al Sinodului Bisericii Reformate din România, exprim sentimentele de compasiune ale credincioșilor reformați din Eparhia mea, din toată țara. Am venit în spiritul Evangheliei creștine, în care, se știe că pentru noi nu există nici evrei, nici greci, nici slugi, ci sint toți frați întru Cristos. Cu asemenea sentimente frățești am venit la această comemorare să exprim solidaritatea noastră, în calitate de creștini și maghiari, cu durerea fraților noștri evrei din România. Împreună cu Biserica Romano-

Catolică din Cluj, am organizat această comemorare. Sintem martorii unor evenimente și atitudini de intoleranță în această parte a Europei, nu numai în țara noastră; trebuie să luăm poziție împotriva unor astfel de pericole și manifestări. Regretăm, totodată, nu numai pierrea tragică a unor evrei în al doilea război mondial, ci, în calitate de conducător reformat, regretăm și pierderea acelor evrei care au părăsit țara după al doilea război mondial. Ne lipsesc și în Transilvania.

În încheiere, episcopul Laszlo Tökes s-a adresat celor prezenți cu urările de pace și de înțelegere cuprinse în binecuvîntarea sacerdotală a lui Aaron.

CUVÎNTAREA DLUI DOMOKOS GEZA, PREȘEDINTELE UNIUNII DEMOCRATE A MAGHIARILOR DIN ROMÂNIA

Nu voi ține o cuvîntare, nici o expunere științifico-istorică. Nu voi confunda acest loc de unde vă vorbesc cu o tribună politică sau cu propagandă pentru un partid. Mă aflu, în 1984, la a 40-a comemorare a Holocaustului, la București. Am început cuvîntarea mea cu următoarea frază: Sint aici, scriitor maghiar din România. În 1943 aveam 15 ani și trăiam în orașul Sfîntu-Gheorghe. Am considerat necesar să spun și cred că este bine să repet că am luat asupra mea și vina tuturor acelor care nu au fost făptași, dar care au fost martorii celor întimplite în orașul meu. În sinea mea am cerut iertare acelor concetățeni ai mei care au fost duși în ghetouri și apoi deportați din oraș; profesorilor și învățătorilor evrei, care i-au îndemnat să rămînă în orice împrejurări oameni, să respecte valorile umane. În sinea mea am cerut iertare acelor mici meseriași, din satele învecinate și din secuime, croitori, cizmari, băcani evrei care, făcînd parte din comunitățile de acolo, s-au văzut excluși din acele comunități. În sinea mea am cerut iertare acelor medici evrei care toată viața i-au ajutat pe oameni și le-au ușurat suferințele. Elie Wiesel ne îndemna să iertăm, dar să nu uităm. Această comemorare se va desfășura sub această idee generoasă. Important e să nu uităm cele întimplite, pentru ca niciodată să nu se repete.

Iubiți frați, Eminență, imi amintesc acum cu respect de acei maghiari care, cu tot riscul, au ajutat pe frații lor evrei, i-au ocrotit, i-au îmbărbătat și i-au apărat. Printre ei — mulți oameni simpli, preoți, ofițeri, intelectuali, care au dat dovadă de curaj. Și afirm că ei sint

cei care au salvat demnitatea națională, atunci cînd recunoaștem cele întimplite și cerem iertare acelor care nu s-au întors din Holocaust. Și cerem înțelegere și iertare dvs., care ați trecut prin această încercare. Să știți că noi, în toți acești ani, n-am încercat niciodată să negăm cele întimplite, să nu recunoaștem cele ce s-au întimplat atunci. Vă rog să vă amintiți de cărțile care au fost tipărite, de monumentele care au fost ridicate. Azi, participînd la această comemorare, la acest doliu al dvs., al acestui oraș, al nostru, al tuturor, vrem din nou să ne amintim de această atitudine și să ne angajăm să nu mai admitem niciodată ca frații noștri, copiii noștri să fie, prin tăcere, prin nepăsare, părtași la o asemenea crimă. Îi amintesc pe Elie Wiesel. El spunea, acum șase ani, că momentele cele mai îngrozitoare, cele mai dureroase au fost acelea în care, pășind, împreună cu familia lui, cu ceilalți evrei din Sighetul Marmăției, pe drumul deportării, nu a văzut deschizîndu-se măcar o fereastră, nu a văzut nici o privire de îmbărbătare, nu a văzut doi ochi înlacrimați, nici un gest de încurajare, nici un gest de solidaritate. Acesta a fost cel mai mare păcat. Fiind astăzi aici, punem prezența noastră sub semnul recunoașterii acestui păcat. Sintem îndemnați, și este bine așa, la înțelegere, la respect, la frățietate. Trebuie să urmărim aceste îndemnuri. Însă credem că, în noua Romînie democratică, toți vom putea trăi într-adevăr în demnitate și pace.

Vă mulțumesc pentru că m-ați ascultat și vă asigur de dragostea și stima noastră, de dorința noastră de a fi întotdeauna frați.

KADIȘ PENTRU UN ÎNDRĂGOSTIT

Copil fiind, kadiș-ul a fost pentru mine și lacrimă și durere. Imi pierdusem tatăl în urgia războiului și rugăciunea aceasta imi brăzdase sufletul cu disperare.

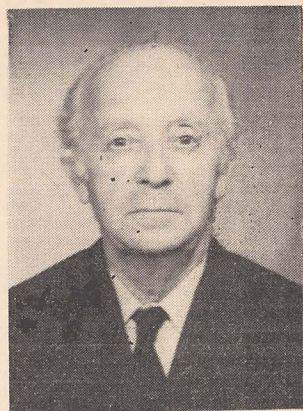
Acasă la Sache Braunstein am plîns împăcat la sunetele orchestrate de mari muzicieni evrei care au arătat lumii imensa durere, nuanțarea rafinată a sensului acestei rugăciuni.

Acum, o fierbinte lacrimă de regret mi-a ars obraji — Sache Braunstein ne-a părăsit, blind și discret așa cum l-am știut cu toții.

Cînd copiii lui — vrednici bărbați — aici și în Țara Sfîntă, vor rosti de-acum un kadiș pentru tatăl lor, cu ei voi îngina și eu, cu cîntecul pe care l-a iubit, l-a slujit, l-a cules și l-a teazaurizat îndrăgostitul de melos evreiesc. El ne-a dăruit tuturor multe nestemate din comora ce o adunase; devenise un simbol, o unitate, o instituție.

Cu puține zile înainte, cu un ultim gest de aleasă generozitate — azi devenit testament — s-a adresat din nou redacției noastre trimîndu-ne coperta unui disc al combatantului muzician Mikis Theodorakis, care ne vizitase recent țara, disc închinat suferinței și rezistenței evreilor în lagărul de exterminare de la Mauthausen și pe care îl avea printre prețioasele sale înregistrări.

De cînd l-am cunoscut pe Sache, am înțeles și eu că își datora tinerețea spiritului și credința în viitor bucuriei izvorite din pasiunea sa de colecționare de muzică evreiască. O pasiune căreia i-a dăruit mulți ani de viață, o bună parte din puținătrile mijloacelor sale mate-

riale. Dar cine mai era atît de fericit, cine își mai consuma atît de deplin orele și zilele senectuții? Viața sa se prelungea cu fiecare piesă adăugată colecției. Și nu era o taină pentru nimeni că dorința sa cea mai profundă era ca, prin agoniseala unei vieți, să fie de folos comunității din care făcea parte și pe care a slujit-o cu ce a avut mai de preț: dragostea sa pentru muzica evreiască.

Pe Sache Braunstein nu-l mai avem. El rămîne mereu cu noi, prin ce s-a străduit să adune, în numele nostru, pentru sufletul nostru, al tuturor evreilor din România.

IOSEFINA SARA

DECESE

În perioada 1—30 noiembrie 1991, în cimitirele Comunității Evreilor din București au fost înhumate următorii:

Franco Jeac (95 de ani), str. Lucaci nr. 120; Grunbaum Veronica (69), str. Lăcrămioarei nr. 46; Slăvescu Elly (68), str. Alex. cel Bun nr. 26; Armasu Silvia (84), str. I. L. Caragiale nr. 22; Lervier Gherson (74), str. Sfinții Apostoli nr. 82; Grigoriu Simona (66), str. Galați nr. 79; Titu Rebecca (73), Calea Dorobanților nr. 151; Ross Anemarie (65), Cămin „Amalia și Șef Rabin dr. Moses Rosen”; Moscovici Tema (71), str. Podu Giurgiului nr. 2; Samoil Iosef (89), str. Turda nr. 119; Meer Paulina (96), Alea Tebca nr. 208; Frankel Roza (88); Davidovici Eugen (70); Chomed Babet (87), Cămin „Martin Băluș”; Samoil Rubin (77), str. Polonă nr. 29; Bercovici Mina (85), Bd. Micurin nr. 3; Herzog Ruhla (95), Șos. Iancului nr. 17; Lupu Iancu Ioil (83), str. Berechet nr. 9; Klein Gabriel (75), Bd. Gh. Gheorghiu-Dej nr. 5; Apostol Melita (76), str. Londra nr. 26; Pomerantz Sofia (81), Alea Cîmpul cu Flori nr. 1; Ernster Bela (78), str. Rahmănov; Silvan Dița (85), str. Prof. Cumpăniș nr. 6; Grosu Nicu (67), str. Mihail Moxa 8/6.

Tristă și dureroasă despărțire de iubitul, neprețuitul și în veci neuitatul nostru tată, socru și custru GRUMBERG MOISE din Brăila, decedat la 16 octombrie 1991.

Cu adîncă durere, Giuri Varadi — fiu, rudele, prietenii și vecinii anunță decesul MARGARETEI VARADI.

Inhumarea a avut loc joi, 29 noiembrie 1991, în cimitirul evreiesc din Timișoara.

Titel și Marcel anunță cu durere decesul surorii lor REBECA — Haifa (Israel), ființă de o aleasă inteligență și deosebită sensibilitate, ce va reprezenta pentru familiile Aldema și Baruch o pil-duitoare amintire.

Cu aceeași adîncă durere amînim că se împlinesc patru ani de la decesul dragiei noastre WEINSTEIN LEIA (Lily). Pios omagiu. Veșnică amintire.

Cu durere și neînmurit regret, familia anunță decesul lui SACHE BRAUNSTEIN, om de o rară sensibilitate, devotament și spirit de dăruire. A trăit și a murit discret, dar s-a străduit din răputeri să aducă bucurii celor din preajma sa.

Pios omagiu memoriei iubitului meu soț IACOB ROSMAN, la împlinirea a cinci ani de la deces.

Se împlinesc patru ani de cînd am pierdut pe scumpa și iubită mea mamă MARIA CALMAN. O plînge neîncetat, cu aceeași nesfîrșită durere, fiul ei dr. Marius Bernfeld.

Comunitatea Evreilor din Rădăuți aduce la cunoștință că, la data de 3 septembrie 1991, a încetat din viață, după un tragic accident, dna ROSENBAUM ILSE, fostă colaboratoare și exemplu în muncă și dăruire în slujba Comunității noastre. Fie-i amintirea binecuvîntată!

Comunitatea Evreilor din Rădăuți aduce la cunoștință că, la data de 23 Tisri, s-a împlinit un an de la dispariția dnei ROSENHECH BETTY, fostă profesoară la Talmud Tora din Rădăuți.

Cu această ocazie, aducem un pios omagiu sufletului ei nobil. Fie-i amintirea binecuvîntată!

Cu aceeași durere, Anton — fiu și Lia — noră, anunță împlinirea, la 22 septembrie 1991, a 5 ani de la decesul tatălui, JEAN ROSENZWEIG, iar la 23 februarie 1992 a șase ani de la decesul scumpei noastre mame ETELLA. Amintirea lor va rămîne veșnic în inimile noastre!

Cu gînduri îndoliate și cu aceeași crîncenă durere, amintesc că la 23 Tisri — 1 oct. 1991, s-a adăugat a șaptea toamnă de la zguduitoră despărțire de scumpul și în veci neuitatul meu soț HERMAN WEINTRAUB, avocat din Iași, doctor în drept al Universității din Roma, fost șeful contenciosului și șeful secției culturale a Comunității evreilor din Iași. Profesoara Lucia Altărescu Weintraub.

Neșterse amintiri însoțesc trecerea a doi ani de la cîmplita despărțire de mama noastră, REBECA ABRAMOVICA, respectiv zece ani de la dispariția fratelui MOSES ABRAMOVICI. Binecuvîntată fie amintirea lor! Familia.

Amalia — soție, cu adîncă tristețe, reaminteste că se împlinesc șase ani de la decesul dragului meu soț, dr. ABRAMOVICI NIȘEL, din Botoșani.

S-au împlinit 10 ani de la trecerea în eternitate — 1 ianuarie 1982 (6 Tevet 5742) — a iubitului nostru soț, tată, bunice, BENO ȘVARTZ. Veșnic îndurerată: Țica Șvartz — soție (Israel), Simona, Ingă, Sergiu Aizicovici — fiică, nepoată, ginere (S.U.A.), Niunea Aizicovici — custru (Israel).

CENTENAR FELIX ADERCA (1891—1991)

Literat complet, dramaturg și critic, ziarist și estetician, romancier și poet, Felix Aderca scapă identificărilor cu pretenție de etichetă, de unde faimica melancolie și neliniște ascunsă îndărătul ironiei, oscilând — cum se întâmplă ades structurilor romantice, „personalităților”, în accepția scriitorului — între lirism, temperat de realism radiografic a mecanismelor sociale ale vremii, și sarcasm.

Înrudit, din punct de vedere al dispozițiilor literare diverse, cu Lovinescu și Arghezi, bucurându-se de aprecierea și imediata lor conlucrare în cadrul unui cenaciu („Sburătorul”), al unei reviste („Bilete de papagal”), Aderca nu și-a supraestimat originea etnică, dar nici n-a avut complexul ei. Așa se explică atitudinea sa tranșantă împotriva sovinsimului în cultură în volumul eseistic de debut „Personalitatea”, împotriva tratamentului discriminatoriu la care erau supuși scriitorii evrei din România de către un A. C. Cuza, tratament teoretizat cu exemplificări de pretinsul „estetician” într-un limbaj suburban (v. A. C. Cuza, „Naționalitatea în artă”, Ed. Minerva, 1908, p. 149—179). Aderca nu ezită să protesteze față de doar împotriva revoltator de falsului neofodaj ideologic al antisemitismului în literatură, contraargumentând cu ideea că valoarea unei opere de artă constă în „originalitatea” sa, iar „starea generală a spiritului și moravurilor” îi conferă „nota comună — nota aceleiași vremi și aceleiași patrii”, ci și împotriva repercusiunilor aberante ale punerii în practică a „principiului naționalității în artă”. „Pe cînd scriam aceste rânduri (în 1912 — n.r.) — relatează reportericește Aderca — zările ne aduc vestea că o evreică a fost oprită de studenții din Iași să debuteze pe scena Teatrului Național de acolo, după ce poliția a sfătuit pe Sadoveanu — printr-un comandant de vardiști — să oprească reprezentația!”

Scriitorul știe să pună în valoare poziția unor personalități de seamă ale culturii românești, ca Maiorescu și Galaction, primul citat, al doilea intervievat, care, prin „ideile fundamentale de umanitate și liberalism” (Maiorescu), prin convingerea că revitalizarea casei-lui Israel e strîns legată de reînvierea Statului modern Israel (Galaction), reprezintă o semnificativă atitudine de contracarare a antisemitismului în cultură, atitudine specifică intelectualității românești democate.

Existența precară a evreului în Diaspora, mai precis, sensibilitatea mereu la pîndă, de om hăituit, care luptă pentru dreptul elementar de a fi lăsat să trăiască în acord cu învățătura, cu principiile de viață iudaice (v. reflecția evreului maramureșean din „Moartea unei republici roșii”) sînt ilustrate de Aderca prin analiza pornirilor violente, înclinațiilor spre descărcarea instinctelor primare ale celui puternic — protejat de armura ideologică a prejudecăților religioase și rasiale — față de semenul său lipsit de apărare.

Coșmarul pogromurilor e tratat de Aderca cu aparentă detașare, narat din perspectivă neutră, uneori ca element de fundal, alături ca episod secundar, rezultat din depozitia martorilor destrămării imperiului țarist (v. „A fost odată un imperiu”), ceea ce conferă martiriului celor vinovați doar de simpla lor existență un dramatism cu atât mai profund. La Lemberg, „soldații cotrobaiești prin casele oamenilor și scot în uliță pe toți evreii, atît de periculoși în vreme de război prin spiritul lor încapăținat pacific (...). Dar iată că un cazac a dibuit și urmărește călare pe uliți cenușii, umede, întortocheate, o feteșcană (...). Fata se poticnește. A căzut. Cazac și ea se prăbușesc în goană peste leșul ei mic și viu”. Tonului obiectiv de narator i se suprapune valoarea ironică, acuzația

cu sens invers, repede transformată în secvență cinematografică, în care decorul, expresivitatea mișcărilor-fulger conferă relației vinător-vinat întreg tragismul destinului unei colectivități umane. Fie că este vorba de batjocorirea și uciderea unei fete evreice, fie de asasinarea Rabinului Isaac ben Avram, în timp ce stătea aplecat deasupra slovelor Cărții Cărilor, fie de „mormnul de leșuri în fața sinagogii din Kiev”, fie de ridicarea din sinagogi și transportarea în Siberia, în vagoane pentru vite, a tadjikilor din Galiția de către generalul Nicolae Nicolaevici, căruia i-a fost atît de simplu să găsească țapul ispășitor în fața iminentei pedepse a țarului pentru înfrîngerea suferită pe front, Aderca face dovada preocupărilor pentru cercetarea rădăcinilor fenomenului antisemit în ipostaza sa medievală, înainte ca istoria modernă să facă din intoleranță și crimă pe considerente etnice osatură doctrinei fasciste.

Studiul lui Aderca nu se oprește aici. În importantul său roman „1916” sînt investigate începuturile mișcării legionare, campaniile de „propagandă” împotriva elementului alogen, care ar deține, chipurile, controlul economic și financiar în România, „omîtînd” faptul că „evreii au fost aduși — contraargumentează Costache Ursu, unul din protagoniștii romanului — de domni din veacurile trecute pentru însușirea meseriilor și comerțului”. De la incitarea la pogrom a publicațiilor profasciste la acie de barbarie de tip individual (un evreu este insultat, lovit și aruncat dintr-un tren, de către studenți legionari) și de tip colectiv (atacul organizat împotriva unor

ateliere, prăvălii și locuințe evreiești din Iași și, desigur, asupra proprietarilor lor) nu a fost decît un pas. „Deviza” legionară este ura și „metoda” de impunere — suprimarea fizică a adversarilor. Una din urmărilor concrete ale activității nașcării legionare este împușcarea președintelui Camerei deputaților din acea perioadă, punctind anvergura și pericolul flagelului, din finalul cărții.

Unul din meritele acestui roman, cu implicații autobiografice (autorul lui a participat ca sanitar la războiul de reîntregire a patriei, în cadrul regimentului de infanterie 1 Dolj, fiind decorat cu „Bărbăție și credință”), este că surprinde germeii alienării suferite de mutilații psihici ai războiului și avertizează asupra nocivității fenomenului. Aderca a căutat să înțeleagă de unde vine Răul, cum trebuie combătut, stîrpit. A făcut-o nu doar prin mijloacele prozatorului, ci și ale publicistului. Semnătura sa apare în publicațiile evreiești „Lumea evreei”, „Puntea de fildeș”, „Adam” ș.a. În anii prigoanei rasiale din timpul dictaturii antonesciene, este prim-redactor al ziarului „Înfrățirea”, avîndu-i printre colaboratori pe M. H. Maxy, Isac Peltz, Emil Dorian etc.

În această perioadă, mai precis, după rebeliunea legionară de la București, din ianuarie 1941, scrie drama „Muzică de balet”, schiță de portret colectiv al mișcării legionare. Înaintea „Rinocerilor” lui Eugen Ionescu, piesa-parabolă surprinde imaginea cutremurătoare a întunecării universului. În asemenea momente de criză din istoria umanității apar totdeauna pescuitori în ape tulburi, ca ideologul organizației teroriste autointitulată „Steaua albastră”. Un asemenea individ infestază conștiințele viitoarelor uelne, recrutate din rîndul debusolaților vieții, răspîndind idei despre „o lume viitoare”, în care vor exista numai oameni cu „autorizație specială” de a trăi și în care vor supraviețui numai „cei demni să supraviețuiască”. Acestei filosofii de cavernă mîscînd setea de a ucide i se opun cele mai diverse reacții umane. Drama nu se încheie odată cu dispariția „camarazilor” biciuți. Profetul, Profeso-

rul, Fiica vor parcurge un drum lung pînă la ieșirea din labirintul coșmarec ai cărui prizonieri sînt. Interferență între tragic și burlesc, pe un fond optimist, totuși, fiindcă groazei în fața iraționalului i se opune încrederea în victoria Binelui, a Rațiunii. „Muzică de balet” — văzut lumina tiparului abia în 1971 (numărul 3 al revistei „Viața Românească”).

Nu numai aluziile la Biblie și Talmud din proza lui Aderca îi atestă cultura iudaică, ci, mai ales, motivele și medaliale lirice din poezia sa. De la ciclul „Antice” (din volumul de debut apărut în 1911 („Motive și simfonii”), unde pasiunea pentru elementar și abstract, specific autorului biblic, se repercută la Aderca în ecouri lirice cu titluri sugestive („Nunla semita”, „Samson”, „Ghiborim”) pînă la poemele dedicate lui Adam („Geneza”), Evei, Sulamitei, „Culegătoare de spice” (Ruth), Esterei, poetul își extrage vitalitatea imagistică din interpretarea proprie a marilor rezervoare de poezie existente în Biblie. Glorificarea materiei originare (adamă = țărîna, în ebr.) este, în același timp, o frumoasă evocare a strămoșului umanității. Pămîntul este și purtătorul impulsului erotic, al chemării instinctuale, incandescente și sublime, prin simplitatea și măreția legilor eterne ale vieții. În „Sulamita”, Aderca traduce, prin limbaj alegoric propriu, un verset din Cartea a treia a Regilor: „Căci regele avea pe mare corăbii care mergeau la Tarsis, corăbiile lui Hiram; și la trei ani o dată veneau corăbiile din Tarsis și-i aduceau aur, argint, fildeș, maimute și pînă”. Aderca scrie: „Corăbii lungi pe apele din vale / s-or încălca de cedri și safir / și ca purtat de-un fir / ochiul le-o urma, că-s ale tale”.

Teoretician al modernismului, spirit incitant, lucid, pasionat de descoperirile științifice ale timpului său (de altfel creația lui în domeniul literaturii SF o mărturisește), Felix Aderca aduce o contribuție însemnată la afirmarea în lume a literaturii române interbelice, rămînd, totodată, un scriitor atașat rădăcinilor și valorilor culturii iudaice.

E. SUHOR

ARMONIE CONJUGALĂ

de I. L. PERETZ

Haim e hamal.

Cînd trece strada, încovoait sub baloturile de marfă, nici nu-l vezi. Parcă baloturile ar avea picioare și ar umbra singure. Doar răsufierea lui grea se aude de la distanță.

Uite-l că a ajuns; depune povara jos, ia cei cîțiva crețari, se îndreaptă din șale, răsufă adînc, își dezleagă poalele hainei, își șterge sudoarea de pe față, soarbe la fîntînă cîteva înghițituri de apă și se repede apoi într-o curte.

Se oprește lingă un perete, își ridică în așa fel capul urîș încît virful bărbii, nasul și cozorcul șepții se găsesc la același nivel și strigă:

— Hană!

Se deschide o fereștrică sub streșină. Apare un căpsor de femeie într-o bonetică albă:

— Haim?!

Soțul se privesc cu multă dragoste. Vecinii spun că toată ziua se dragostese, Haim îi aruncă cei cîteva dănișori cîști-gați, învelți într-o hîrtiuță. Hana îi prinde din zbor. Doar nu e încă oară.

— Dibace femeie! zice Haim.

Și stă... Nu-i vine să se urnească din loc.

— Du-te, du-te, Haim! îi zîmbește ea. Trebuie să stai lingă copilul bolnav. Am tras leagănul lingă cuptor. Cu mîna scot spuma din oală, cu piciorul legăn copilul.

— Ce face micuțul?

— Mai bine.

— Slavă Domnului! Și Hene?

— E la croitoreasă.

— Ios!

— E la școală, la heder.

Haim lasă capul în jos și pleacă; Hana îl urmărește cu privirea pînă dispare.

Joi și vineri scena aceasta țină mai mult.

— Cît ai în hîrtiuță? întreabă Hana.

— Douăzeci și doi de crețari.

— Mă tem că e puțin.

— Dar ce anume îți trebuie, Hană?

— De șase parale alfițe pentru copil, de cîteva crețari lumînări. Hala avem. Carne de asemenea, un funt și jumătate. Ar mai trebui, desigur, rachiu pentru sfințit, pentru kiduș... și cîteva lemnișoare!

— De lemne mă îngrîjesc eu, cred că am să găsesc în piață.

— Mi-ar mai trebui... — și începe să înșire cîte mai trebuiau pentru ziua de Șabat. În cele din urmă s-au înțeles: se poate face kiduș și pe hala și se pot lipsi destul de ușor și de altele.

Neapărat trebuincioase sînt numai lumînările de Șabat și alfița pentru copil! Căci dacă dă Dumnezeu și copiii sînt sănătoși, șfeșnicele de alamă nu sînt amănate, iar la masă se găsește și o budincă, atunci perechea noastră are un Șabat vesel. Hana se pricepe doar de minune la budinci. Mai întotdeauna îi lipsește cite ceva: ba făină, ba ouă, ba untură, și cu toate acestea scoate o budincă dulce, grasă și gustoasă de fi se topește în gură.

— Ingerul casei o face, spune Hana și zîmbește fericită.

— Da, un inger, sigur că un inger! ride Haim. Numai un inger poate răbda cite rabzi tu de la mine și de la copiii... De multe ori îți fac ei supărări, uneori mă bulzuiesc eu... Ei și? Aud eu vreo vorbă urită de la tine, ca alții de la nevetele lor? Și asta toate pentru ce? Pentru marile bucurii ce ți le procur? Tu și copiii n-aveți de nici unele... La ce sînt eu bun! Nici tu kiduș, nici tu havdala, nici măcar z'miroi ca lumea!

— Esti totuși un tată bun și un bărbat bun! stăruie Hana. Așa să-mi fie bine mine, mi se întregulivă popor al lui Israel... Numai de-as ajunge cu tine la adînci bătrîneți, Doamne Dumnezeule! Și cei doi se privesc, unul în ochii celuilalt, cu atîta dragoste, cu atîta căldură și sinceritate, de parcă abia s-ar fi luat.

Simbătă după masă Haim trage un pui de somn, dar îndată ce se deșteaptă merge la casa de rugăciune, la Beit-hamidraș-ul cel mic, și stă cu urechea ciulită la cei ce talmăcesc Tora.

*

La Beit-hamidraș, un dascăl, un melamed, învață din Alșiș, din tratatul de morală, cu oamenii simpli. E cald, fețele sînt încă adormite, unul moțait, altul mai cască zgomotos; cînd se ajunge la para-graful despre lumea cealaltă, despre iad, unde cei răi sînt biciuiți cu vergi de fier, sau despre luminosul paradis, unde cei dreți, cu coroana pe cap, stau și învață Tora, tresar cu toți și ascultă cu gura căscată, ținîndu-și răsufierea.

Haim stă, ca întotdeauna, lingă sobă. Ochii îi sînt plini de lacrimi, îi tremură tot trupul, parcă-i pe altă lume!

Suferă alături de cei răi; fierbe și el în smoala clocotită; adună surcele în păduri blestamate... Ce puternic trăiește toate acestea... îl năpădește o sudoare rece... În schimb, mai tîrziu are parte de

fericirea celor dreți: luminosul paradis, ingeri, Leviatanul, Soraborul și tot cei mai înalțuri pe lume îi apar atît de viu și de apropiat, încît, cînd melamedul sfîrșește, sărută cartea și o închide, și se trezește ca dintr-un vis, ca de pe cealaltă lume.

— Ah! își recapătă Haim cu greu răsufierea, pe care și-a finut-o tot timpul cît a durat citirea, Dumnezeule! Dă-ne măr-că o frîntură, o fărîmă din „lumea viitoare...” pentru mine, pentru nevasta mea și pentru copilașii mei!

Se intristează. Se întreabă: La o adică, de unde și pînă unde? De ce, pentru ce?...

Odată, după învățătura, se apropie de melamed.

— Rebe — îi spune el cu un tremur în glas — dă-mi un sfat. Cum m-aș putea învrednici să am și eu parte de lumea viitoare?

— Învață Tora, fiule! îi răspunde melamedul.

— Nu pot.

— Învață Mișnaiot... Ein Isaacov, sau cel puțin Pereck...

— Nu am cum.

— Spune psalmi!

— N-am cînd.

— Roagă-te mai din adîncul inimii!

— Nu înțeleg rugăciunile!

Dascălul îl privește compătimitor.

— Ce meserie ai? îl întreabă.

— Hamal.

— Atunci slujește-i pe cei ce învață.

Adă, de pildă, pe inserat vreo două cofe de apă de băut la Beit-hamidraș.

Haim tresare de bucurie.

— Rebe — întreabă el din nou — și nevastă-mea?

— Dacă bărbatul șade pe un fiț în paradis, nevasta îi servește drept scănel sub picioare.

Cînd Haim vine acasă să binecuvînteze vinul, adică să facă havdala, Hana tocmai rostea rugăciunea de simbătă seara, „Got fun Avruom”.

Zărînd-o, are o stringere de inimă.

— Nu, Hana, se apropie el de dînsa, nu vreau să-mi fii scănel... mă voi apleca spre tine. Te voi ridica și așeza lingă mine. Vom sta împreună pe același fiț, ca și acum... Ne simțim atît de bine împreună... Auzi, Hana, trebuie să stai cu mine pe același fiț... Nu se poate ca Dumnezeu să nu ne-o îngăduie!

Textul rugăciunilor. (Rugăciunile fiind scrise în cea mai mare parte în limba ebraică).

(Urmare din nr. 725)

[...]

În perspectiva timpului, Moise este un inițiator, legislator și conducător, care se situează cu numeroase secole înaintea marilor legistatori ai Eladei: Licurg și Solon, înaintea marilor filosofi, cu viziune politică, Platon și Aristotel și înaintea Legii celor douăsprezece table, gloria Romei. În timpul în care Moise gîndea și acționa, Europa se găsea încă în plină noapte a spiritului, marile civilizații — greacă și romană — fiind o problemă care aparținea viitorului.

Pentru Moise, problema păcii a reprezentat un factor semnificativ în stabilirea perspectivelor relațiilor dintre popoare și state. Dar, încă din timpul patriarhilor, conceptul dominant îl constituia relația: rațiune — dreptate — pace, în sensul că popoarele lumii care dau ascultare glasului rațiunii nu pot fi dominate de pe poziții de forță¹².

Cadrul istorico-politic al antichității orientale se caracterizează prin lupta marilor state: Asiria, Babilonul, Egiptul, statul hitit, bazată pe doctrina dominației universale¹³. Statele mici, statele cetăți din teritoriul Canaanului¹⁴, popoarele migratoare din zonă, dintre care relevăm „popoarele mării”¹⁵, participau, în raport cu forța lor, la acest proces conflictual general și permanent. Războiul și cucerirea constituiau regula, armistițiul era excepția, fiind considerat că reprezintă starea de pace, prin natura sa, cu caracter provizoriu.

Din fondul de idei inițiate de Moise, și care au fost ulterior dezvoltate, se desprind următoarele orientări mai importante, privind relațiile dintre comunități și state: a) sfera acestora tinde să coincidă cu cea a poporului — în speță, a poporului evreu; b) universalitatea realizată prin război și cucerire este condamnată, ca fiind contrară atât voinței divinității unice, cît și dreptului și eticii relațiilor între popoare și state; c) pacea trebuie să constituie elementul dominant al politicii, în vederea instituirii unui climat de coexistență pașnică, desigur, inițial, ca un dezerat al umanității; d) caracterul legitim este recunoscut numai forței pusă în serviciul apărării statului și poporului.

Condannarea războiului de agresiune

și acceptarea în mod necesar a războiului de apărare¹⁶ au devenit, în timp, o doctrină de drept internațional cutumiar, prefigurând politica de pace a statului evreu. Istoria Israelului este marcată numai de războaie de apărare, dintre care menționăm pentru semnificația lor: războiul de apărare contra Asiriei (sec. VIII î.e.m.); Babilonului (sec. VI î.e.m.); Siriei (dusă de Macabei contra lui Antiochus IV Epiphanes — 167—142 î.e.m.) și lupta de eliberare împotriva Romei (67—70 și 135 e.m.).

Constituirea statului evreu pe teritoriul Canaanului se înscrie în acest sistem de principii și norme. Conform pre-

cipii și norme, cu rădăcini în „Cartea Sfîntă”: a) titularul dreptului asupra teritoriului este însuși Dumnezeu, care l-a atribuit direct poporului evreu, în cadrul „legămîntului” intervenit cu acesta; b) canaanienii au ocupat această țară prin forță și fără drept, de la alte populații așezate anterior, și au introdus pe zeii Baal și Astartee, singeroși și imorali; c) teritoriul ocupat ilegal și prin violență de canaanieni trebuie restituit, revenind implicit titularului dreptului, adică lui Dumnezeu, care poate dispune de el; d) Avraam a preluat darul lui Dumnezeu, teritoriul Canaanului — formal și simbolic —, iar posesia efectivă

în consecință, caracterul de revendicare a unui teritoriu — Canaanul — asupra căruia are calitatea de titular poporul evreu, prin voință divină; h) populațiile venite în general prin emigrări, uneori cu violență cuceritorilor, sînt numai niște deținători, fără titlu, ai teritoriului; i) în consecință, nici o ocupație ulterioară a unor forțe străine nu poate fi nici legitimă, nici legală, ci numai arbitrară și temporară, prin natura sa, pînă la revenirea stării de drept, prin unirea voinței lui Dumnezeu cu voința poporului.

În afara temeiului de drept divin mai sus arătat, desigur că legitimitatea și legalitatea ocupării unui teritoriu pe o perioadă de mai multe ori milenară își găsește justificarea atît în sistemul antic al dreptului ginților, cît și al dreptului internațional modern. Actualitatea, peste timp, a lui Moise în sfera relației: stat — libertate — dreptate — pace se reflectă în Declarația de independență a Statului Israel, din 14 mai 1948, care prevede: „Statul Israel... se va îngrijii de dezvoltarea țării, spre binele tuturor locuitorilor săi; el se va întemeia pe libertate, dreptate și pace, așa cum au cerut profeții Israelului”.

G. G. FLORESCU

MOISE ȘI PROBLEMA PĂCII ȘI A DREPTURILOR OMULUI*

vederilor biblice, în urmă cu aproximativ patru milenii, Dumnezeu a dat „Țara Canaanului”, în mod reiterat, întii lui Avraam, celorlalți patriarhi, apoi lui Moise și Ioșua¹⁷, fiind delimitat și teritoriul țării. Acțiunea inițiată de Moise și condusă de Ioșua a fost continuată în mod pozitiv pînă la constituirea regatului sub Șaul, cu capitala la Ierusalim, sub David, și la construirea Templului în timpul lui Solomon.

Ocuparea teritoriului Canaanului și constituirea statului evreu s-a întemeiat pe un fond de legitimitate și un temel legal, în sinteză, pe un sistem de prin-

și continuă a fost făcută într-o a doua etapă inițiată de Moise și pornită de Ioșua, fiind astfel unite forța spirituală inițială cu forța materială efectivă; e) Moise a înfăptuit esența sintezei între drept și realizarea lui, prin acțiunea poporului evreu; f) cucerirea nu poate crea dreptul: în speță, ocuparea Canaanului s-a realizat în temeiul dreptului divin, în sensul că teritoriul în cauză, care, desigur, a trecut în decursul timpului prin mai multe mîini, mai multe ocupații, trece în mîna titularilor de drept, prin voința lui Dumnezeu, supremul judecător; g) acțiunea inițiată de Moise are,

LITERA ȘI IMAGINEA ÎN TRADIȚIA IUDAICĂ

Redactorii cărților Bibliei au avut o intuiție care abia în vremea noastră a fost confirmată: litera este mai fidelă spiritului decît imaginea, care stimulează sensibilitatea.

La primejdia în care se afla puritatea spirituală a monoteismului lor se gîndeau cînd au subliniat mereu importanța poruncii: „Să nu-ți faci ție chip cioplit și nici orice alt chip, care se află sus în cer și jos pe pămînt, în apă și sub pămînt”.

De transformarea ideilor în idoli le era frică atunci cînd au accentuat interdicția oricărei fel de imagine.

Litera este reprezentarea grafică a „sunetelor” din care este alcătuită vorbirea. Spre deosebire de imagini, literele nu se adresează văzului, ci auzului, deoarece numai citirea lor poate să reproducă ideile produse de cuvintele ale căror sunete sînt păstrate în scriere. Litera este un mijloc mnemotehnic, care prelungește memoria culturilor orale și dezvoltă capacitatea de abstractizare a cititorilor. Literele nu transcriu nenumăratele sunete concrete ale rostirii, ci numărul limitat de foneme abstracte ale fiecărei limbi.

Fiind preocupați mai mult de valoarea practică decît de cea teoretică a cunoașterii, de transformarea morală a omului decît de transformarea fizică a naturii, înțelepții iudaismului au încercat mereu să echilibreze tendința abstractizantă a literelor cu virtuțile concretizante ale vorbirii. Nu prin imagini, ci prin oralitate au încercat ei să mențină echilibrul atît de instabil dintre gîndire și trăire, dintre rațiune și afectivitate.

Spre deosebire de imagine, litera, care, prin convenționalitatea ei, a depășit de mult pictograma, nu se mai adresează privirii, ci ascultării vorbirii prin care citim. „Se citește cu urechea, căci a citi înseamnă a asculta ceea ce celălalt a scris, înseamnă a recolta sunetele fixate grafic”¹.

În cultura iudaică, imaginea este, în-deobște, ornamentală sau cel mult pictografică, adică transcrie un verset biblic, nu descrie un chip real.

În opoziție cu imaginea, litera nu mai seamănă cu nimic, ci înseamnă ceva; însemnătatea ei nu rezidă în ceea ce prezintă, ci în ceea ce reprezintă. Înfațișarea ei grafică nu-i schimbă identitatea.

Ideile, fiind spirituale, nu pot să locuiască în nici un fel în spațiu: ele nu pot decît să dureze în timp, atîta vreme cît se desfășoară vorbirea prin care citim sau prin care discutăm. În iudaism, avantajul litericii constă în minima ei spațialitate și asemănare cu realitatea. Revault d'Allonnes observă că „scrierea este deja miniatură, reducerea spațiului, deschiderea spre discurs, spre durata lecturii și spre interiorizarea reprezentărilor”². Prin citire, vorbirea contracarează tendința Literelor de a se substitui Spiritului și, astfel, redă Spiritului autonomia lui față de Literă. Prin citire în fiecare zi, Biblia rămîne mereu contemporană. Dîndu-i „Tablele Legii”, Dumnezeu îi vorbește lui Moșe, dar nu i se înfațișează. Dumnezeu trebuie ascultat, fără să poată fi văzut.

Că Biblia este scrisă pentru a fi citită „cu voce tare” o dovedește și faptul că stilul în care este scrisă se adresează nu numai minții, ci și sufletului celor care o citește. Nu claritatea și distincția ideilor o preocupă în primul rînd, ci forța lor persuasivă și adeziunea cititorilor. Or, numai vorbirea, prin ton, debit, accent, ritm, mimică și gesturi este în stare să exprime cum trebuie atitudinea afectivă a cititorilor față de ideile evocate de text. Nu degeaba a fost comparată Biblia cu o compoziție de variațiuni muzicale pe o temă dată. Ea nu este un polisilogism, ci un poem.

Gînditorii și cercetătorii iudaismului au subliniat, deseori, superioritatea spirituală a litericii asupra imaginii și a cu-

vîntului asupra litericii. „Noi vom oferi în loc de tauri omagiul buzelor noastre”³, iar Rabi Eleazar ben Pedat spune că „Rugăciunea este mai importantă decît sacrificiul”⁴. J. B. Agus scrie că „prin porunci audibile comunități Divinitatea cu profeții, căci dialogul este singurul instrument prin care două spirite intră în contact unul cu celălalt”⁵. Comentîndu-l pe Philon, Jules Martin precizează că „litera sîntelor scrieri seamănă cu umbra corpurilor; adevărata realitate sînt senziile misterioase desprinse din Scriere”⁶. Cunoscutul filosof al religiei Leszek Kolakowski rezumă astfel esența iudaismului: „autenticitatea cuvîntului lui Dumnezeu se menține la evrei prin tradiție mai degrabă orală decît scrisă; transmisia trebuie să se facă prin contact direct între maestru și discipol. Evreii cred că nu se poate înțelege pe deplin Tora decît luînd parie la viața poporului evreu; textul spus în-trece pe cel scris și Sediul prin excelență al Torei este memoria credincioșilor; profeții înșiși n-au încredințat mesajul lor scrisului decît constrînși și forțați, numai atunci cînd li s-a interzis să vorbească în public; actele de comunicare sînt acelea care constituie semnificația și aceasta trebuie neconștient să se călească în ele”⁷.

„Fără îndoială că sîntem toți buimăciți cînd cabalistul susține că făurirea literelor este anterioară făuririi lumii, că lumea și noi înșine sîntem făcuți din litere”⁸, scrie Em. Berl. Însă cabalistul nu face decît să absolutizeze puterea creatoare a cuvîntului și a literelor care îl transcriu. Astăzi, cînd imaginea concurează primejdios cuvîntul și literele, hipertrofiind emotivitatea în dauna rațiunii, mesajul iudaismului este de o arzătoare actualitate: nu literele sînt ornamente ale imaginilor, ci invers.

HENRI WALD

¹ A. Tomatis, *La dyslexie*, Paris, 1967, p. 76.

² O. Revault d'Allonnes, *Musiques...*, Paris, 1977, p. 22.

³ S. W. Baron, *Histoire d'Israel*, Paris, P.U.F., 1956, p. 167.

⁴ Ibidem, p. 750.

⁵ J. B. Agus, *L'évolution de la pensée juive*, Paris, Payot, 1961, p. 31.

⁶ J. Martin, *Philon*, Paris, Alcan, 1907, p. 30.

⁷ L. Kolakowski, *Philosophie de la religion*, Paris, Fayard, 1985, p. 230.

⁸ Emmanuel Berl, *Essais*, Paris, Julliard, 1985, p. 592.

SCRISOARE DIN ISRAEL (fragmente)

„...Ciudad pentru mintea unui evreu ce a trăit trei sferturi de veac, personal, și 2000 prin ascendență, în Galut! Ciudad! Neobișnuit de ciudat! În lunile în care Saddam ne trimitea cam trei skuduri pe noapte, aproape din oră în oră, un avion ateriza pe aeroportul Ben Gurion, cu olim din Rusia sau din Etiopia. Drept bun venit: o mască, o alarmă, o cameră etanș sigilată, pentru apărare împotriva eventualelor raiduri și în cazul în care o rachetă ar conține o încărcătură de gaze toxice.

Și totuși, olim-ii au continuat să vină, bătrîni și copii, tineri și femei.

Da, ciudad! Neobișnuit de ciudat!

În octombrie a început recrutarea în Zahal a tinerilor de 18 ani. În unitățile de primă linie, cele mai periculoase (parasutiști, brigăzile speciale), recrutarea se făcea prin voluntariat și concurs. Anul acesta au fost 20 DE CANDIDAȚI PE UN LOC! DOUĂZECI!!!

Dintre aceștia 30% fete, iar șeful Statului Major le-a spus celor care nu au reușit: „Nu vă necăjiți, vă voi da și pe voi la unități combatante (?!)”. Autentic! Absolut autentic! Dar cit de ciudat pentru o minte de GALUTIAN!

În America opinia publică este înnebunită de harasmentul „scandalului” pe teme sexuale dintre doi negri: la Teheran, delegați din 60 de țări arabe și musulmane se declară împotriva conferinței de pace de la Madrid și pentru un război de DISTRUGERE TOTALĂ A ISRAELULUI. În acest timp, opinia publică israeliană urmărește zi de zi, soarta unui copil de 13 ani (ole rus, căruia i s-a făcut un transplant de ficat. Va trăi sau nu bietul copil? se întreabă îngrijorați 4 milioane de israelieni

Ciudad! TARE CIUDAT!

Un elev de ieșiva este ucis de teroriști arabi iar părinții lui ACCEPTA să se transplanteze un rinichi unei fete arabe, și ea teroristă, salvîndu-i viața pe motiv că: salvînd viața unui om, chiar dușman, salvezi o lume întreagă! Ciudad! Poate! Desigur! Dar, Doamne, ce minunat!

Avocat ALEXANDRU GARCIA SANDU
Holon (Israel)

CONTRIBUȚII ALÉ EVREILOR BUCUREȘTENI LA ȘTIINȚELE EXACTE ȘI TEHNICE DIN ROMÂNIA

Ca și evreii din alte locuri ale țării, evreii-români din București sau originarii din București și plecați pe alte meleaguri au adus o contribuție însemnată la patrimoniul științelor exacte și tehnice. Covârșitoarea lor majoritate și-a desfășurat activitatea în cadrul școlilor științifice de cercetare românești, uneori numărându-se printre întemeietorii acestora, cum a fost cazul matematicianului **David Emmanuel**. Nu puțini au fost inventatori și descoperitori, uneori chiar inițiatori de noi direcții de investigare sau întemeietori de noi discipline științifice, ca **Jacob Levy Moreno** sau autori de tratate în premieră mondială, ca **Moise Goldstein**. Ori de câte ori izvoarele studiate mi-au îngăduit, am relevat relațiile lor cu iudaismul din România, parte integrantă a personalității lor, de pildă la **Julius Barasch**. În ce privește domeniile științifice în care s-au afirmat, acestea sînt foarte diferite, de la explorarea Pământului la fizica nucleară, arile de predicție fiind însă cele ale medicinii și matematicii. Datele ce prezintă sînt totuși, sumare, în limita spațiului rezervat și privesc doar pe cei decedați.

MEDICI

Vom începe deci cu evocarea unor personalități ale mediciei. Printre primii medici evrei bucureșteni care au avut un aport însemnat în învățămînt, în organizarea sanitară și în progresul specialității lor s-a numărat doctorul **Moritz (Mauriciu) Wertheimer** (1812—1895), despre care date prețioase de arhivă a descoperit istoricul mediciei dr. Gheorghe Brătescu. Locul său de naștere nu este totuși cunoscut, din acte rezultînd doar că a studiat la Facultatea de Medicină din Erlangen (Bavaria). În Țara Românească a venit probabil prin 1839, practicînd la București, în județul Prahova, mai tîrziu la Giurgiu. Merite importante îi revin în legătură cu organizarea Spitalului israeliților pămînteni din mahalaua Crucea de Piatră. A activat intens în cadrul comunității evreiești din Capitală, fiind un susținător înfocat al rabinului Malbim și adversar al doctorului **J. Barasch**. A descoperit la Măgureni (Prahova) noi izvoare de ape minerale, iar spre sfîrșitul vieții a inventat un instrument medical pe care l-a numit „reflector speculum ginecologic”. A scris mult, atît cîrți cît și articole de reviste, începînd cu un volum despre apele minerale din România și din străinătate, iar la Școala de Chirurgie, devenită în 1858 Școala națională de medicină și farmacie, de sub conducerea lui Carol Davila, a predat un curs de „parabolanologie” (de fapt, de tehnica îngrijirii bolnavilor) și apoi de materia medica (farmacologie) — în acest ultim domeniu el fiind un pionier în România, manualul ce l-a publicat fiind „prima lucrare sistematică de farmacologie românească”, după cum constată istoricul științei **S. Izsák**. A editat de asemenea o revistă denumită „Hygienistul”.

O personalitate de prim rang a științei din România și a obștii evreiești bucureștene a fost medicul și naturalistul **Julius Barasch** (1815—1863), care a realizat enorm de mult într-o existență neîntrecută de scurtă. Geologul Ion Simionescu, mulți ani președinte al Academiei Române, scria despre el: „Cît a trăit, nu a știut decît să răspîndească binele la toți, fără deosebire de nație”. Născut la Brodi, în Galizia, și-a susținut doctoratul în medicină la Berlin în 1841, același an în care este semnalat ca medic oculist la București, ulterior practicînd și la Călărași, în județul Dolj etc. A întemeiat cel dintîi spital de copii din București (1858). Dotat cu un har pedagogic neîntrecut, a predat Istoria naturală la Colegiul „Sf. Sava”, la Școala de Agricultură, la Școala Militară și la Școala națională de medicină și farmacie, publicînd un excelent manual cu această denumire (3 vol., 1853—1862). Spirit enciclopedic, a mai scris cărți de geologie, botanică, medicină, filosofie. A editat re-

vista de cultură științifică „Isis sau Natura”, a publicat lucrarea de largă respirație **Minunile naturii** (3 vol., 1850—1852), a ținut „lecții publice” pe teme științifice și filosofice, el fiind „primul adevărat popularizator al științelor în România” (Ludovic Mrazec). A dus o susținută activitate de culturalizare a populației evreiești, a fost printre inițiatorii construirii Templului Coral și a editat, împreună cu Armand Levy, ziarul „Israelitul român”.

Un igienist de talie europeană, fondatorul școlii românești de igienă și sănătate publică, a fost **Iacob Felix** (1832—1905), născut la Horsice, în Cehoslovacia, doctor al Facultății de Medicină din Viena (1857). A venit în țară în 1858, activînd inițial ca medic de carantină, apoi ca medic de plasă. Se afirmă cînd rînd în specialitatea care l-a consacrat, devenind profesor de igienă (una dintre primele catedre de profil din lume) la Școala națională de medicină și farmacie (1861—1869) și la Facultatea de Medicină din București (1869—1902). A elaborat o concepție originală asupra igienei în societatea modernă, ca „medicină a maselor” și asupra epidemiologiei. Lucrarea sa fundamentală este **Tratatul de igienă publică și polie sanitară** (2 vol., 1870—1879). I. Felix a inițiat prima legislație sanitară din România (1874), iar în 1884 a fost ales președinte al primului Congres al medicilor, veterinarilor și farmaciștilor din România. Academia Română l-a ales membru în 1879, iar Societatea Franceză de Igienă membru de onoare (1890). Nicolae Iorga scria despre el: „...în cugetarea sa a fost pătrundere și în cuvintele sale [...] stătea un grăunte de evințe”.

Fiul lui I. Felix, **Eugen Felix** (1874—1917), și-a susținut doctoratul în medicină la Paris (1896), apoi docenta la București (1899). A activat ca medic la Spitalul Colțea și Spitalul Brîncovenesc. În 1900 a devenit profesor agregat, iar din 1913 a predat ca prim titular al unei catedre de oto-rino-laringologie a Facultății de Medicină din București. Din domeniul O.R.L.-ului sînt și principalele sale lucrări, de pildă **Lepra nasului, faringelui, laringelui** (1899) și **Die Microorganismen der normalen Nasenhöhle** (1903). A murit pe frontul din Moldova (19 martie 1917), de tifos exantematic, la nici 43 de ani.

O figură de seamă a mediciei sociale românești și europene a fost **Ștefan Sîncă (Stein)** (1865—1897), membru de onoare post-mortem al Academiei Române (1948), aniversat de UNESCO cu prilejul centenarului nașterii sale (1965). Doctor al Facultății de Medicină din București (1891), a funcționat ca medic de plasă în diferite localități — mereu destituit de autorități, datorită ideilor neconformiste ce propaga, ca „agitator” și „venetic” —; ulterior a fost oftalmolog și internist la Spitalul Colțea. Lucrarea sa principală este teza de doctorat: **Mediul social ca factor patologic**, o magistrală expunere a determinismului social-economic ca factor de bază al stării de sănătate a populației. A studiat de asemenea factorii sociali ai bolilor pro-

fesionale. A desfășurat o susținută activitate de publicist și conferențiar în cadrul Partidului Social-Democrat. El însuși victimă a mediului social potrivnic, o murit de tuberculoză la 32 de ani, pe lespedea mormîntului său fiind gravate, conform dorinței sale, cuvintele: „Trăiască democrația socială”.

Tovarăși de idealuri cu Sîncă au fost medicii familiei Ghelester: **Litman (Leon) Ghelester** (1873—1945), s-a născut la Iași, unde și-a susținut doctoratul în medicină cu teza **Alcool și alcoolism** (1899). Prin studii și conferințe, a dus o fertilă activitate de educator sanitar, după cum a fost o viață întregă un înflăcărat tribun al ideilor social-democrate; s-a numărat în 1893 în rîndul membrilor fondatori ai Partidului Social-Democrat al Muncitorilor din România. A cîtorui mai multe instituții de asistență medicală, printre care Spitalul „Dr. L. Ghelester” la Iași și Spitalul „Jubirea de oameni” din București, orașul unde s-a mutat după primul război mondial. Scrierile lui au fost adunate în două culegeri: **Gînduri și îndemnări** (1947) și **Scrieri social-politice** (1980). În 1978, Editura Medicală a dedicat un întreg volum de studii — **Din tradițiile mediciei și ale educației sanitare** — doctorului **Iuliu Ghelester** (1903—1967), fiul lui L. Ghelester. Născut la Iași, ulterior stabilit cu familia la București, el și-a susținut doctoratul în medicină la Paris, cu o teză concepută în spiritul mediciei sociale: **Les toxicomanies (étude medico-sociale)** (1928). Președinte al filialei bucureștene a Societății de istoria mediciei și conferențiar de istoria mediciei (1948—1967) la Institutul Medico-Farmaceutic din Capitală, I. Ghelester a publicat mai bine de 100 de lucrări, revelații de fapte noi privind aportul științific al unor medici, istoria învățămîntului medical, presa medicală românească, influența mișcării muncitorești asupra gîndirii medicale românești. Principalul său meit constă însă în faptul că, alături de istoricul științei **Valeriu Bologna**, a depășit istoria medicală factuală, fiind promotorul unei istorii interpretate a mediciei.

Un neurolog și endocrinolog de valoare, în același timp un neobosit luptător pentru idealurile dreptății sociale, a fost doctorul **Sandu Lieblich** (1901—1971), născut la Iași, dar cu studiile medicale încheiate la București, în 1927. A scris valoroase studii de istorie a mediciei românești (de pildă **Protoistoria endocrinologiei românești, Literatura medicală în bibliotecă personală a lui Anton Pann** etc.), de asemenea monografia **Rasele umane în lumina concepției endocrinologice** (1930), bazată pe o viziune enciclopedică și combătînd cu fermitate rasismul, de pe poziții științifice. Să-l amintim de asemenea pe medicul, filosoful și popularizatorul științei care semna **Doctorul Ygre** (pseudonimul lui **I. Glicsman**) (1871—1938), foarte activ în presa democratică, unde publica frecvent sfaturi igienice și medicale, articole de filosofie a științei, pamflete antifasciste și antirasiste. Este autorul unui „repertoriu” de boli și tratamente destinat publicului larg: **Medicul nostru** (1931); a editat și o revistă cu acest nume.

I. M. ȘTEFAN

CÎȚIVA DINTRE MILE DE EROI

Reproducem textul articolului „Eroii Marii Uniri”, apărut în numărul din 30 noiembrie 1991 al ziarului băcăuan „Deșteptarea”

Răsfoim fiile îngălbenite de vreme ale colecției Monitorului Oficial al României, din anii Războiului de Întregire 1916—1918—1919. Găsim aici Decrete regale prin care Patria recunoștea răsplătește cu însemnele recunoștinței, ordine și decorații, pe cei care, prin suprema jertfă și singele vărsat au fărînt Marea Unire. Printre aceștia, sute și sute de evrei, cu strămoși stabiliți de secole pe pămîntul binecuvîntat al României. Acum, în praajma aniversării Zilei Naționale a tuturor românilor voi aminti doar cîțiva din aceștia: **Schwartz Mendel** din satul Palanca (com. Brusturoasa), soldat Reg. 8 vînători, decorat Post-Mortem cu Virtutea Militară de Război cl. II pentru vitejia arătată în atacul din zilele de 26—27 august 1917; **Berman Buim**, sublocotenent în același Regiment, dis-

tins cu Coroana României cu spade în grad de cavalier cu panglică de Virtute Militară; **Samuel Aron**, sergent instr. Reg. 3 Călărași (Bărbăție și Credință, cu spade cl. II pentru bravură în luptele de pe Siret 1917); **Davidescu Lazăr**, locotenent Reg. 2 Vînători (Coroana României, cu spade, în grad de cavalier cu panglică de Virtute Militară) pentru bravura cu care a condus compania în luptele din 1917; **Leibu Smil**, soldat Reg. 10 Călărași (Bărbăție și Credință) cu spade pentru curajul arătat în atacul din 15 iulie 1917).

Au rămas nume pe foi îngălbenite de hîrtie. Dar, mormintele lor, alături de ale camarazilor români, stau mărturie peste veacuri a jertfei lor pentru patria comună: ROMÂNIA.

Sile LEIBU

CUVÎNTUL DOMNULUI DR. S. CAUFMAN LA SERBAREA DE HANUCA 5752-1991 LA IAȘI

Ne reîntîlnim cu dl. Șef Rabin dr. Moses Rosen după a 50-a comemorare a pogromului din Iași și cu convingerea că în D-sa este personificată jumătate de veac de viață sacerdotală, de viață publică evreiască. Un capitol de istorie, Capitol frămîntat, plin de dureri, de impilări și de singe nevinovat vărsat, un capitol plin de frămîntări și de înlocuiri ale unui destin implacabil.

Nu e ușor a te încumeta să concentrezi în puține cuvinte o cît de fugitivă redare și caracterizare a ceea ce este, pentru noi, evreii din România, dl. dr. Moses Rosen.

O primordială condiție pentru cunoașterea unei personalități și caracterizarea unei activități în fruntea unei obști este cercetarea epocii și ambianței personalității și activității ce trebuie să fie eunoscute.

Dar nici epoca și ambianța nu pot fi cercetate fără o privire retrospectivă și fără lămurirea necesară a legăturii dintre generații.

Nu voi încerca să fac acest lucru, pentru următoarele motive:

— Dl. dr. Rosen este cunoscut nu numai la noi în țară, ci pretutindeni în lume, pe care a vizitat-o și unde a propagat învățătura Torei;

— În al doilea rînd, nu vreau să obosesc atenția dvs., dragi și stimați auditori, care știu că abia așteptați să ascultați predica de Hanuca a dlui Șef Rabin. Dar nu pot să nu remarc un lucru și anume, că în perioada dictaturii, cînd noi am fost marginalizați în societatea românească, dl. Șef Rabin a stat neclintit în fruntea obștii sale, a ocrotit-o, a îndrumat-o, a ajutat-o să suporte mai ușor durerile și frămîntările la care a fost supusă.

Viața și libertatea i-au fost de multe ori amenințate. Nu o dată, distinsa sa tovarășă de viață, dna dr. Amalia Rosen, îi pune la marginea patului, seara, bocanci și ciorapi groși și haine groase, pentru cazul cînd va fi ridicat.

Dar cu toate amenințările și deși avea posibilitatea, n-a părăsit obștea, cum au procedat unii conducători ai obștii care, văzîndu-se amenințați, au spălat putina și au plecat peste hotare, unde și-au găsit adăpost cald.

Dl. dr. Rosen a stat neclintit în fruntea obștii, stejar bătrîn, cu rădăcinile înfipte în pămînt, înfruntînd pericolele care îl amenințau.

Dl. dr. Rosen este pururi însuflețit și avîntat. Același caracter intrinsigent, aceeași inimă cuprinzătoare, același farmec învăluitoare. Cu aceste rare însușiri el este totuși atacat în unele fițuici, o parte minoră a presei noastre, care nu mai conținește cu calmul și înjurii la adresa Domniei Sale.

Ne exprimăm indignarea față de această atitudine a unei asemenea „prese” și vă asigurăm, dl. Șef Rabin, de toată stima, respectul și afecțiunea noastră.

Totodată vom face zid în jurul Dvs. și vă vom urma pînă la capăt. Toată lumea este de partea Dvs., cu excepția acelor care doresc să reintroducă antisemitismul în România, dar nu vor reuși, căci se lovesc de dirzenia și înțelepciunea Dvs. și a autorităților de stat.

În acest context privesc prezența Dvs. în mijlocul nostru, pentru a continua tradițiile noastre, nelipsit la noi în seara de Hanuca, sărbătoarea Hașmoneilor, a luminii, marelui pagini de istorie, o prăznuire fără fast, fără surle și fără trîmbițe, modestă, dar impresionantă.

Învățăm din această sărbătoare modestă marelui, însușirea curajului, tenacitatea, perseverența, care se găsesc din belșug la Dvs.

Vă dorim sănătate deplină, dl. Șef Rabin, succese în munca Dvs., cu rezultate eficiente spre binele tuturor, pentru pace și voie bună în România, în Israel și în lumea întreagă.

Din inimă, BARUH HABA!

Odată cu creșterea conștiinței naționale sporește interesul publicului larg pentru istorie, dorința firească de a-i cunoaște mai bine pe toți cei ce au făurit gloria neamului românesc.

Dar, cu părere de rău, presa noastră adesea nu are o atitudine judicioasă față de materialele pe teme istorice. De regulă, articolele sau chiar cărțile dedicate anumitor evenimente, personalități ori partide politice din trecut conțin aprecieri unilaterale, univoce — apologetice superlativ, atunci când e vorba de atitudine pozitivă a autorului față de subiectul tratat, sau dimpotrivă — blamantă, întru totul negativă. Despre o analiză critică, serioasă, în asemenea cazuri nici nu mai poate fi vorba. Cât despre tematică, aici e un adevărat talmeș-balmeș. Totu-i clăie peste grămadă.

De altfel cu timpul poate fi observată și prefirarea unor tendințe ce vădese amănute poziții, anumite linii orientative politico-ideologice, etico-filozofice sau cultural-artistice.

Astfel, spre exemplu, săptămânalul „Glasul națiunii” manifestă o afixată atracție pentru personalitatea marelui Ion Antonescu, cărui i-a consacrat o serie de materiale. Pe lângă articolele lui Iurie Colesnic intitulate „Reviem pentru un invins”, publicate la 17 și 31 mai 1990, hebdomadular înserează în aceleași numere „Însemnările marelui Ion Antonescu făcute la 23 august 1944”, precum și un extras din „Ultimul cuvânt” al marelui Ion, rostit în noaptea de 14 spre 15 mai 1946, la procesul intentat lui și colaboratorilor săi. Iar la 1 august 1991 se revine cu un amplu articol, „Personalitatea marelui Ion Antonescu”, semnat de colonelul Gh. Magherescu, și cu o patetică poezie, „Bocetul lui Ion cel

iască intrucivă anumite laturi și momente din biografia lui politică?”

Ion Antonescu personifică un anumit regim politic, anumite evenimente din istoria românilor. Panegiricul lui se transformă în mod automat în apologia regimului politic pe care îl reprezintă, a evenimentelor inițiate de el. Cu atât mai mult cu cât articolele de care este vorba țin vădit de genul publicisticii politice, în care se relatează despre fapte și evenimente politice, economice, militare reale.

Or, în acest caz se cer anumite precizări. Mai ales că astăzi noi luptăm împotriva dictaturii totalitariste și tindem să ne integrăm în lumea democrației occidentale. Însă nimeni nu poate nega faptul că Ion Antonescu a fost un dictator și regimul instaurat de el nu avea nimic comun cu democrația. Mai mult decât atât, Antonescu a fost un dictator de tip fascist. Ce-i drept, regele Mihai consideră că marelui n-a fost un fascist doctrinar, ci căuta mai curând să se erijeze în toga vechilor dictatori ai Romei antice. Iar apologetii lui de azi insistă asupra faptului că el pină la urmă s-a detașat de legionari.

Nu e cazul să procedăm la o analiză amănunțită a biografiei politice a lui Ion Antonescu. Totuși, fiindcă mulți cititori nu o prea cunosc, iar autorii articolelor sus-amintite lasă în umbră unele lucruri esențiale, se cere să fie elucidate câteva momente mai importante ale activității sale din timpul când s-a aflat la putere.

Se știe că I. Antonescu a fost numit în fruntea guvernului României la 4 septembrie 1940 de către regele Carol al II-lea. În acest prim guvern antonescian câteva ministere au fost acordate legionarilor. După ce peste 2 zile, la 6 sep-

deveniseră incontrollabili, ceea ce prezenta un pericol serios chiar și pentru el personal. Dar, intrucit în orice problemă importantă a politicii guvernului român deciziile erau pe atunci luate la Berlin, I. Antonescu holări să obțină aprobarea lui Hitler, mai ales că șeful legionarilor Horia Sima se bucura de susținerea personală a lui Himmler. La întâlnirea pe care a avut-o la 14 ianuarie 1941 cu Führerul la Salzburg, Antonescu obținuse simpatizmul lui Hitler de a înalța Garda de Fier din guvern. Aceasta s-a și realizat în urma unor lupte sângeroase din 21—23 ianuarie 1941 dintre armata română și formațiunile de șoc legionare.

De ce Hitler s-a pronunțat pentru Antonescu și nu i-a susținut pe confrății săi, din partidul fascist al legionarilor?

În documentele arhivelor germane, precum și în bogata literatură memorialistică, publicată în Occident după război, aflăm un răspuns ci se poate de clar: Führerul avea nevoie de un aliat, care trebuia să fie nu numai loial față de Germania, dar și în stare să asigure stabilitatea politică și economică în România, principalul furnizor de petrol și materii prime, necesare mașinilor de război hitleriste. Or, legionarii lui Horia Sima, care dezlănțuiseră campaniile de teroare sângeroase cu scopul de a instaura un regim de tipul celui național-socialist instaurat de Hitler, periclitau stabilitatea în țară, deci și aprovizionarea Wehrmachtului. Pe cind Antonescu era în stare să asigure ordinea în țară, deci și furnizarea petrolului și alimentelor necesare.

Cit despre loialitate, la Berlin se știa demult că Antonescu nu e mai puțin atașat față de Germania decât Horia Sima. Astfel încă la 5 septembrie 1940 (adică

Nord. Se știe că marelui le-a dat voie trupelor sale să se răfuiească cu populația evreiască de aici pentru insulele care ar fi fost aduse ostașilor români în iunie 1940, cind armata se retrăgea din Basarabia și Nordul Bucovinei. Avind mină liberă, emisarii lui Antonescu au măcelărit atunci mii și mii de evrei.

Documente în această privință sînt multe. Dar vom cita doar unul — memoriul lui Traian Popovici, fost primar al orașului Cernăuți, adresat lui I. Antonescu la 14 iulie 1942: „Eliberindu-se în vara anului trecut întreaga Basarabia și teritoriul Bucovinei, care fusese cedat U.R.S.S. de sub ocupația bolșevică, armatele noastre biruitoare și-au luat la intrare revanșa cuvenită (?) pentru gravele insulte ce i se aduseseră de către o parte a evreimii din teritoriile menționate, împunșind o bună parte a evreilor din Basarabia și un număr de ceva peste 15.000 evrei din Nordul Bucovinei”. (Cit. după „România literară”, nr. 17, 1991, pag. 22).

Și poate că nici o campanie de propagandă bolșevică n-a dăunat într-o asemenea măsură cauzei românismului ca aceste asasinat în masă, amintirea cărora mai dăinuie și astăzi nutind românofobia.

„Vreo doi ani în urmă în satul meu de baștină, Chetrosu, raionul Drochia, s-a întâmplat o nenorocire. În urma unui accident de circulație din apropierea satului a murit un tânăr, pe care-l cunoșcusem. Femeia care mi-a adus această veste tristă, după ce mi-a povestit amănuntele catastrofei, adăugă că de acum e al treilea accident cu urmări tragice, întâmplat aici, fiindcă „e loc blestemat”, căci în carierele de piatră de alături în 1941 „românii i-au împușcat pe evrei. Și

DELIMITĂRI NECESARE

Note pe marginea unor articole despre marelui I. Antonescu

fără de mormint” de Adrian Păunescu.

Se știe, personalitățile istorice marcate dintotdeauna au trezit interesul cercetătorilor, oamenilor de artă, cit și al publicului.

Să ne amintim, de pildă, de cărțile, spectacolele și filmele despre Caius Iulius Caesar, Neron, Spartacus sau Romulus cel Mare, Gînghis-Han, Ivan cel Groznic, Dauid sau Garibaldi, ca să nu mai vorbim de personajele cronicilor lui William Shakespeare sau ale romanelor istorice ale lui Walter Scott și ale altor autori din cele mai diferite țări. Orice dintre noi cunoaște cărți, filme, spectacole dramatice, de operă și de balet, sculpturi și tablouri istorice, consacrate unor figuri proeminente, din istoria noastră națională. Și e firesc deci ca istoriografii, publiciști, oamenii de artă să se adreseze personajelor istorice contemporane.

Vorba este, însă, că materialele amintite nu vădese cituși de puțin, intenția autorilor de a analiza, în mod obiectiv și serios faptele și rezultatele activității acestui om politic, fost conducător al statului român, într-un moment de răscruce al istoriei. Dimpotrivă, toate materialele poartă un afișat caracter apologetic, I. Antonescu fiind proamnat, glorificat și chiar zeificat. El e prezentat ca erou și martir al neamului, care în fața lui „Hitler — marele protector Hitler... se afirmă în toată grandoarea principalității sale; prietenia, pe bază de sinceritate absolută, este principul pe care așeza raporturile cu aliații săi” (Gh. Magherescu). Iar A. Păunescu în versurile sale îl ridică chiar la rangul de sfînt („Dăne fără mormint / Urci în calendar ca sfînt”), un fel de mesia, care astăzi, la vreme de cumpănă, doar el ne-ar putea salva („Uite vremea cum mai trece / Vine ceasul disprețului / Nu putem continua / Fără de Măria Ta”).

„Materialele din „Glasul” aproape că nu se referă la capacitățile strategice ale marelui, la nivelul și calitatea operațiilor militare conduse de el. În schimb se insistă asupra activității sale politice ca om de stat, devotat neamului sau „onest și mărinos” cu cei de alte obșiri, loial și sincer față de aliați. Autorii articolelor, cit și marelui însuși în notele și spusele sale evidențiază în primul rînd momentele politice și etico-juridice. Să se fi manifestat a-nume în aceste direcții toată grandoarea acestui urias ce a avut nenorocul de a se naște într-o țară mică cum se exprima I. Colesnic? Ori poate că atât el, cit și adepții săi caută, fie chiar și vădită întîrire, să acopere și să spo-

tembrie, Carol al II-lea este silit să abdice, cedînd tronul fiului său Mihai, la 15 septembrie România este declarată stat național-legionar. Horia Sima, șeful Gărzii de Fier, devine viceprim-ministru. Posturile cheie, inclusiv cele de ministru de interne, de șef al Poliției și al Siguranței, de asemenea, sînt în mîinile legionarilor. Iar I. Antonescu, pe atunci șef „Conducător al statului român” (ca și Führerul Hitler în Germania, ducele Mussolini în Italia, vojdul Stalin în U.R.S.S., etc.). Regele joacă mai curînd un rol simbolic, decorativ, căci toată puterea legislativă și executivă e în mîna Conducătorului.

Să lăsam pe seama specialiștilor analiza afirmațiilor că Antonescu a fost adus la putere de legionari la sugestia Germaniei hitleriste. Vom constata totuși că în „Însemnările...” sale de la 23 august 1941 el recunoaște că a fost adus la conducerea statului de revoluția legionarilor, „fără a o fi pus eu la cale, sau să fi avut vreo legătură cu ea”. Deci, deci negă că ar fi fost unul dintre inițiatorii acestei acțiuni, marelui recunoaște că a fost exponentul ei și că ea l-a adus în fruntea statului. Vom menționa și faptul, în genere cunoscut de toți, că legionarii întîrîneau cele mai strîmte legături cu partidul național-socialist al lui Adolf Hitler.

Se știe că în România de pînă la război au existat două partide fasciste — cuștiți și legionarii, sau Garda de Fier. Desi postulatele politico-ideologice ale ambelor partide erau în mare același, totuși cuștiții nu erau chiar așa de agresivi ca legionarii, ale căror organizații paramilitare teroriste practica în mod frecvent asasinatelor politice și pogromurile antisemite. (Printre victimele Gărzii de Fier au fost și doi prim-ministri ai țării — I. Gh. Duca și A. Călinescu).

Generalul Antonescu a căutat să se sprijine anume pe legionari, fiindcă, după cum va declara el mai tîrziu, aceștia „constituiau baza politică a țării”.

Odată cu instaurarea regimului antonescian-legionar începe marea prigoană împotriva forțelor democratice. Populația evreiască este amenințată cu exterminarea, jafurile, maltratarele și omorurile evreilor fiind practicate în masă.

La 26 noiembrie 1940, la închisoarea din Jilava sînt asasinat 65 foști inali demnitari ai statului român. Iar, a doua zi, la 27 noiembrie, sînt omorîți în mod barbar, marele savant și om de cultură Nicolae Iorga și eminentul economist și om politic român Virgil Madgearu.

Yakul de indignare, al opiniei publice îl silește pe Antonescu să se distanțeze de aliații săi politici, mai ales că aceștia

a doua zi după numirea generalului în fruntea guvernului român) trimisul german la București, Fabricius, informa Berlinul că Antonescu „e plin de fermă hotărîre de a îndeplini toate cerințele noastre”. („Documents on German Foreign Policy, 1918—1945”, Series D (1937—1945), vol. XI, Washington, 1960, p. 22). Iar H. Neubacher, trimisul special al Reichului la București, scrie în amintirile sale, editate în 1956, că — pentru a pune capăt ciocnirilor dintre armata română și legionarii, el l-a convocat pe Horia Sima și i-a spus că „Antonescu este aici garantul planurilor militare ale Reichului” și atunci șeful Gărzii de Fier a semnat fără nici o împotrivire declarația de capitulare, pe care i-a dictat-o emisarul hitlerist.

Așadar, Antonescu s-a debarasat de foștii săi aliați, păstrîndu-și, ba chiar întărîndu-și puterea. Dar faptul că el s-a distanțat de legionari înseamnă oare că de acum înainte Conducătorul n-a mai avut nimic comun cu fascismul?

Probabil că el n-a împărțit ideile socialismului preconizat de A. Hitler și, putem spune, n-a fost un național-socialist îndocrinat.

Dar, în același timp, o serie întreagă de momente și laturi ale activității sale politice din timpul aflării sale la conducerea statului îl apropie vădit de politica și practica fascismului: dictatura absolută unipersonală, naționalismul exclusivist, ajuns pînă la rasism și manifestat mai ales sub formă de antisemitism, care e ridicat la nivel de politică guvernamentală, aderarea oficială la Axă și formele de luptă împotriva comunismului — toate acestea duc la crime ce țin de genocid. Și aici nu este vorba de asasinat în masă de pe timpul legionarilor, ci și de cele de după înlăturarea acestora de la cîrmă țării.

Astfel, de acum, în iunie 1941 prin telegramă nr. 4586, adresată unor prefecturi din Moldova, precum și din județele Prahova, Rîmniceu-Sărat, Tulcea și Constanța, a fost transmis ordinul lui Antonescu „să fie internați toți bărbații evrei între 16 și 60 de ani. A fost dată indicația să fie luați ostacii” dintre conducătorii evreilor „și comunistilor” și, în caz de vătărit act de sabotaj, aceștia să fie împușcați.

De obicei, cînd se puneau la cale acte de genocid, marelui căuta să rămînă în umbră. În această privință o semnificațivă declarație făcută la sedința Consiliului de Miniștri de la 5 aprilie 1941 „Dau drumul mulțimii să se masacreze. Eu mă retrag în cetatea mea și după ce-i mă sacralizează, pînă în urmărire”. Anume așa s-a și procedat în iunie-iulie 1941 în Basarabia și Bucovina de

i-au îngropat cînd unii încă nu muriseră și țărîna toată”. Țin minte și eu, pe atunci încă copilăndu, ce se vorbea în sat de grozăviile întîmplîte în sat și lîngă sat, „la chețării”, dar nu m-aș fi gîndit că se poate face legătură între nenorocirile de acum și cele din 1941.

Nu eog-oa Teiului încă că se vorbește nu de crimele regimului Antonescu, ele fiind atribuite românilor în genere, căci la noi adesea se confundă etnosul cu sistemul social-politic.

Și încă ceva. Persoana care mi-a istorisit întîmplarea s-a născut cu mult după război. Ea povestea despre ororile războiului din spusele altora, așa cum s-au întipărit ele în memoria satului — „românii i-au împușcat pe evrei”. (Printre altele se trece cu vederea faptul că la pogromurile antisemite, mai ales la jefuirea evreilor, au luat parte și unii dintre localnici — basarabeni și bucovineni). Se prea poate că tot cam așa s-au memorizat evenimentele războiului și la Mărculești, Florești, Gura-Camenca, Zgurița, Otaci, Briceva și în atîtea alte sate și orașe din Basarabia și Bucovina de Nord, unde s-au săvîrșit asemenea crime.

Nor poate că măcelul evreilor din iunie-iulie a fost totuși un episod intimplător în biografia politică a Marelui? Cîtuși de puțin. De acum la 8 iulie 1941 la sedința Consiliului de Miniștri el va declara: „Cu riscul de a nu fi înțeleși de unii tradiționaliști, care mai pot fi printre dumneavoastră, eu sînt pentru migrațiunea forțată a întregului element evreiesc din Basarabia și Bucovina care trebuie azvîrlit peste graniță. De asemenea sînt pentru migrațiunea forțată a elementului ucrainean, care nu are ce căuta aici în momentul acesta”. Vom mai menționa că guvernul Antonescu a fost și inițiatorul „migrațiunii forțate”, adică al deportării țiganilor.

Curînd de la vorbe s-a trecut la fapte. În octombrie 1941, în pragul iernii, evreii ce mai rămăseseră în Basarabia și Bucovina de Nord au fost deportați în Transnistria. Se știe că din cei circa 108 mii de evrei deportați, puțini au mai rămas în viață... Nu vom mai insista cu amănunte, căci este clar că avem de-a face cu o politică sistematică de genocid sistematic, programat. Și principalul arhi-

(Continuare în p. 9)

(Urmare din p. 8)

Atunci cînd un strateg și politician se
găsește aflat la cîrma unei țări se pregătește

Către 1943, după Stalingrad, biruințele Alianților în Africa și debarcarea lor în sudul Italiei, când devenise clar că Axis a pierdut războiul, orice politician serios din blocul hitlerist era dator să caute să iasă cit mai curind din război. Așa au procedat, de exemplu, conducătorii Finlandei, care au știut să încheie o pace separată, evitând intrarea trupelor sovietice în adinecul țării lor. Și era limpede, eu cit mai curind România ar fi încheiat armistițiul, cu atât mai ușoare condiții, fi condițiile lui. Ion Antonescu a fost în stare să găsească o ieșire mai

Ni se spune că Antonescu a luptat pentru cauza românismului și prin asta și-a câștigat dreptul de a intra în panteonul României. Dar noi știm din istorie că cei mai distinși luptători pentru întregirea și prosperarea poporului român au fost oameni cu vederi înaintate,

Și astăzi, când dornici de a ne cunoaște istoria, vorbim de oamenii de frunte ai neamului, se cere să ne dăm prea bine seama că nu tot ce zboară se mănincă. E nevoie de mai mult discernămint și responsabilitate.

(Din publicația „Moldova suverană“, Chișinău, 25 și 26 octombrie 1991)

declarat: „Sînt motive pentru a crede cî
aceia care neagă Holocaustul intențio
nează să facă din Marea Britanie un
centru pentru activitatea lor“. El a men
ționat că negarea Holocaustului a fost
scosă în afara legii în multe părți ale
lumii civilizate și că e cunoscut
faptul că Marea Britanie a fost aleasă
ca o nouă bază pentru activitatea re
vizionistă. Domnul Whine a declarat c
el crede că planul a fost discutat la
întîlnire secretă la München, la care a
participat conducători revizionişti ai H
locaustului.

Au fost trei ore de neuitat, de incanta-
tare artistică. Și aceasta i-a făcut pe
bătrâni spectatori să mulțumească pri-
vilegiul de a fi în mijlocul furtunoase
aplauze și să adreseze artiștilor rugămintea de a reveni cât mai de
curând în mijlocul lor. Dl Vasile Dumitrescu,
dirijorul ansamblului, a făcut promisiuni
în sensul dorit, accentuând că vine cu
plăcere la acest cămin, atât din simpatie
pentru spectatorii prezenți, cât și din
apreciere pentru conducere și pentru
dl profesor dr. Saragea.

S. LILIENFELD

MICHEL M. SOLOMON
Montréal, Canada

MARIA MOISESCU

MERIDIANE • MERIDIANE • MERIDIANE

Modele ale vieții evreiești în lume

O PROIECTATĂ EXPOZIȚIE (12 ianuarie — 26 aprilie 1992) LA BERLIN

Organizarea acestei expoziții are în vedere faptul că în anul 1992 se împlinesc 50 de ani de când s-a ținut Conferința de la Wannsee, la care naștii au hotărât exterminarea vieții evreiești în Europa. Totodată, anul 1992 marchează 500 de ani de la izgonirea evreilor din Spania, în urma edictului dat de Isabela de Castilia și Ferdinand de Aragon, prin care evreii erau siliți fie să se convertească la creștinism, fie să părăsească țara. Date care marchează lungul șir de opresiuni, persecuții, teroare suportate de evrei, determinând, în mod decisiv, concepția realității vieții evreiești până în zilele noastre, o concepție încărcată cu imaginile suferinței și distrugerii...

După un număr de expoziții cu caracter istoric și apariții editoriale — printre care și comemorarea a 50 de ani de la „Noaptea de Cristal” — această expoziție, vizând istoria civilizației, se dorește o încercare de a oferi o „privire autentică asupra diferitelor identități ale vieții evreiești în lume”, asupra gândirii și credinței evreiești, din antichitate și până azi.

Proiectată să aibă loc la „Martin-Gropius-Bau”, din Berlin, una dintre cele mai frumoase clădiri ale complexului expozițional din acest oraș, expoziția „Modele ale vieții evreiești în lume” — dispusă pe o suprafață de 4000 m² — își propune reflectarea gândirii, religiei, vieții spirituale și muncii evreilor în contextul culturii mondiale, urmărind nu ordinea cronologică a evenimentelor, ci criteriul geografic. Expoziției i se conferă un caracter universal prin faptul că informațiile nu se opresc numai la Europa răsarănească, ci demonstrează viața evreilor în Viena, Veneția, Ierusalim, Maroc, Toledo, Izmir și Salonic, Amsterdam, America, Palestina, Israel ș.a., tensiunile și interrelațiile ce caracterizează dezvoltarea interioară a comunităților evreiești și condițiile social-economice, politice și culturale ale societății în care acestea au trăit și trăiesc.

Se proiectează ca expoziția să se deschidă cu o amplă prezentare a Ierusalimului, ca centru unic al iudaismului, urmată de un program audio-vizual, în scopul ilustrării dimensiunii geografice a vieții iudaice. Va fi o incursiune în istoria poporului evreu în corespondență cu istoria universală, vizitatorii fiind astfel familiarizați cu o serie de evenimente petrecute în adâncul vremii.

Numeroase săli ale expoziției sunt destinate prezentării principalelor trăsături ale religiei iudaice, sursă a supraviețuirii comunităților evreiești, a elementelor comune tuturor evreilor ca și a varietății vieții evreiești, amplificate prin diversele influențe ale mediului înconjurător; casa evreiască, sinagoga, instituțiile comunitare evreiești și, în primul rând, prezentarea legii iudaice religioase, viața în genere, munca, arta și meșteșugurile. În expoziții vor fi adunate, riguros selectiv, obiecte de cult din întreaga lume, printre care semnalăm: Chivotul Sfânt de la Sinagoga din Cochîn, oraș din India de sud-vest, construită în anul 1593 și transportată recent în Israel; fragmente din ruinele unor sinagogi antice, sau instituții sociale, care poartă pecetea comunității evreiești, printre care aflăm mozaicul unei podele a Sinagogii „Beth Shean” din sec. VI e.a., cu motive care amintesc de cel de-al doilea Templu din Ierusalim, expozate din Praga, care ilustrează munca

și activitatea organizației de caritate evreiești, un model vechi al unei Mikve (baie rituală), picturi marcând sărbătorile evreiești, manuscrise deosebite etc.

O secție aparte înmănușează date privind populația evreiască din centrul și răsăritul Europei — așkenazim —, comunități medievale din regiunea Rinului. Un alt centru medieval îl constituie evreii spanioli — sefardim —, centru distrus acum 500 de ani. Printre numeroasele documente sefarde, manuscrisele lui Maimonide, marele medic și filosof evreu.

Berlinul este reprezentat prin peste 200 de obiecte și constituie unul dintre punctele centrale ale expoziției (avind în vedere

concerte, piese de teatru, filme pentru a completa viziunea asupra vieții evreiești din adâncul vremurilor și din timpurile noastre, în scopul spulberării impresiilor eronate asupra evreilor).

Holocaustul — hecatombele de jertfe, distrugerea și exterminarea evreilor în Europa de către naști — nu constituie un moment aparte în cadrul expoziției, dar această abominabilă crimă, comisă în plin secol XX, este sugerată vizitatorilor prin unele expoziții complementare, ca „Topografia tăcerii”, expoziție amplasată în apropiere de „Prinz-Albrecht-Gelände”, unde s-au aflat principalele sedii ale Gestapoului, ale organelor de represiune naziste, ilustrând prin

■ Un mozaic de celebrități: personalități ale culturii evreiești din lume.

care mai importante comunități din Europa, înainte de anul 1933), demonstrând contribuția locuitorilor evrei ai Berlinului la dezvoltarea industriei și culturii orașului.

Viața evreilor din Orient se concentrează pe meșteșugurile argintarilor, iar viața lor religioasă este ilustrată de o Biblie din sec. al XV-lea și de alte exponate de cult.

Comunitățile evreiești din Maroc, Izmir și Salonic, care s-au dezvoltat îndeosebi după expulzarea evreilor din Spania, sunt reprezentate prin puține mărfuri, în special veșminte din țesături colorate și unele lucrări artizanale. Este explicabilă această penurie de exponate dacă ținem seama măcar de faptul că, referindu-ne la comunitatea din Salonic, aceasta a fost exterminată de nemți, iar cartierul evreiesc distrus în totalitate, mărfurile viabile rămânând doar ilustrate.

America este prezentă în special din perioada primilor 40 de ani ai acestui secol, prin obiecte diverse, între care semnalăm un candelabru de Hanuca, avind pe fiecare dintre cele opt ramuri încrustată o replică de pe Statuia Libertății.

O mică bibliotecă va adăposti, printre altele, prețioase manuscrise din evul mediu, documente, tipărituri, ilustrând importanța cuvântului scris, în accepția „Poporului Cărtii”, a literaturii religioase și rabinice, precum și valoarea operelor scriitorilor evrei contemporani: un Mahzor din sec. al XII-lea, o Hagada (Valencia) din sec. al XIV-lea, un corpus de rugăciuni, coduri de legi etc. Aici vor fi găzduite totodată: conferințe,

documente istoria acestei simestre instituții a SS și a „Oficiului Central pentru Securitatea Reichului”, precum și expoziția documentară realizată împreună cu „The Centrum Judaicum — Stiftung Neue Synagoge” în Capela de dolu a marelui cimitir evreiesc de la Weissensee din Berlin, reconstituind o istorie a cimitirelor din acest oraș, a artei construcției monumentelor funerare. În același scop, Academia de Arte din Berlin prezintă istoria artiștilor și scriitorilor interziși sau exilați în anii 1933—1941 într-o sugestivă expoziție privind cultura evreiască din acea perioadă. Vila Minoux — cunoscută sub numele „Vila Wannsee” — va fi deschisă publicului ca un centru de discuții și de întâlnire, găzduind, totodată, o expoziție documentară despre Holocaust.

O sală specială de fotografii-document, datorate lui Lilien, Gidal, Zadek și altor personalități, gânditori și cercetători ai iudaismului, oferă mărfuri privind regiuni din Palestina, pământul strămoșesc niciodată pierdut, precum și aspecte din timpurile moderne: formarea Statului Israel de azi, politica sa, starea socială etc., demonstrând în același timp continuitatea prezenței evreiești în Țara Sfântă, înaltele ei calități spirituale.

O sugestivă lecție de istorie în obiecte și documente referitoare la comunitățile evreiești din lume, un mijloc important de cunoaștere și care, sugerăm noi, cu sprijinul organizațiilor internaționale și naționale, s-ar putea transforma într-o expoziție itinerantă.

EVELIN FONEA

Druzul Asaad Asaad consilier al premierului Shamir în problemele minorităților

● Implicarea este drumul spre succes ● Druzii în Israel — o minoritate care trăiește și luptă alături de majoritatea evreiască

De la izbucnirea Intifadei, pe la sfârșitul anului 1987, privirile s-au concentrat asupra minorității musulman-palestiniene din Israel, dar există și alte minorități neevreiești.

Profesorul Chaim Weizmann, timp de mulți ani președinte al Organizației Mondiale Sioniste, a afirmat cândva: „Un stat evreiesc va fi apreciat după comportamentul său față de minoritățile neevreiești de pe teritoriul său”. Istoria suferințelor îndurate de minoritățile evreiești în Europa constituie neîndoielnic motivația pentru această măreață viziune moral-politică în sensul liberalismului desăvârșit. „Noi, evreii, vom face treaba aceasta mai bine decât celelalte popoare”; și această jăgăduială a stat la baza concluziei lui Weizmann. Cum arată astăzi lucrurile în Israel?

Sosit la New York, colonelul d.r. Asaad Asaad s-a interesat de o școală pentru fiul său. Directorul școlii pentru copii colaboratorilor O.N.U. s-a mirat: „Asaad — diplomat israelian? Un druz? Și nu aveți nici o reticență gândindu-vă la faptul că fiul dv. se va afla într-o clasă de copii ai diplomaților arabi?” Aceasta s-a întâmplat în 1986.

Cine știe ceva despre druzi în această lume febrilă a poliției mondiale? Cum îl vor primi copiii arabi pe fiul arab al cuiva aflat „în serviciul dumanului”? Druzii arată ca arabii, dar nu sunt arabi. Salvați de această situație precară a fost o tinăra profesoară libaneză, dintr-o zonă în care trăiesc multe mii de druzi. Ea a evitat fricțiuni între copii.

Numele de druz se trage, probabil, de la predicatorul islamic Ismail-el-Darazi, care, în secolul al XI-lea, a hotărât să-l „sanctifice” pe suveranul Hakim din dinastia Fatimidilor. În decursul anilor, sciizunea s-a adâncit și a apărut Islamul druz — în parte, mai categoric decât religia-mamă.

80 000 de druzi trăiesc azi în Israel, îndeosebi pe înălțimile din Carmel și Galileea, în așezările rurale. Limba lor, tradițiile religioase și istorice sunt marcate de influența arabă: sint interzise la ei căsătoriile mixte, poligamia etc. Elemente

legate de metempsihoză și reînvier caracterizează credința lor. Pe lângă comunități druze mai mici, aflate în unele țări din Orientul Apropiat și Mijlociu, există o comunitate mai numeroasă în Siria. În total, în lume există aproape un milion de credincioși druzi.

Granița de pe înălțimile Golan dintre Israel și Siria trece prin orașul Kuneitra. Femeile din așezarea Madschadal-Shams „se întretin” („stau de vorbă”) cu rudele lor din Siria, peste graniță, cu ajutorul unor megafone manuale. Căsătorii între druzi israelieni și sirieni se celebrează totuși. Situația druzilor în această parte a țării este incomparabil mai delicată decât în așezările din sud, unde urmările războaielor nu sînt atât de pregnant omniprezente.

Druzii au luptat de partea Israelului încă din timpul primului război de apărare a țării, din 1948—49, împotriva armatelor invadatoare a cinci state arabe: Libanul, Siria, Irakul, Iordania și Egiptul.

În 1956, conducerea druzilor din Israel a hotărât ca fiii lor să se înroleze în armata de apărare israeliană și, de atunci, sînt încadrați mai cu seamă în unități de grăniceri. Aceasta a condus la faptul că, avînd cam aceeași culoare a pielii, împărtășesc și ei suferința refugiaților palestinieni în lagărele din ținuturi. Intifada nu s-a desfășurat fără a lăsa urme în comportamentul și gândirea lor, ca să nu mai vorbim de tributul de sînge, deloc mic, al soldaților druzi.

Colonelul d.r. Asaad este actualmente consilier al lui Shamir în problemele minorităților. La întrebări vizind egalitatea în drepturi, acest deținător al unei diplome de istoria Orientului Apropiat răspunde concret și deschis. „Eu nu cred într-o egalitate în drepturi dictată de sus sau declarată în cuvîntări festive, ci într-o implicare personală ca drum spre succes. Acest lucru încerc să-l explic fraților mei întru credință și neam pentru a-i feri de deziluzii politice. Ca fii al unei familii de falahi, am realizat efectiv acest lucru.”

Poate nu este capabil fiecare să imbine extenuantul serviciu militar cu studiul universitar, dar posibilitățile pregătirii în toate profesiile sînt deschise tuturor.”

POEZIA BEDUINILOR

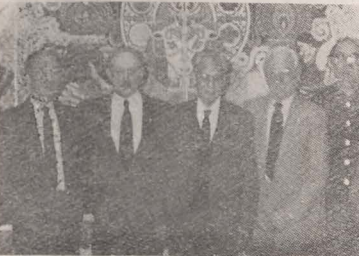
Clinton Bailey, un om de știință originar din S.U.A., trăiește de vreo 20 de ani printre beduinii din Neghev. El le-a studiat viața cotidiană, le-a înregistrat pe bandă poeziile și cîntecele. Actualmente, această valoroasă culegere etnologică este adunată într-o voluminoasă carte, care poartă titlul „Beduin Poetry from Sinai and the Negev”, apărută în renumita edi-

tură Clarendon din Oxford. Majoritatea cîntecelor, culese cu multă trudă, aparțin unor oameni care, potrivit unei definiții curente, sînt analfabeți. Cîntecele și poeziile lor au fost transmise oral din generație în generație. Toate cele 700 de cîntece cuprinse în acest volum demonstrează limpede ce rol important au cîntecele populare în viața acestui popor nomad.

Elemente noi în relațiile evreilor cu China

În urma a numeroase întâlniri între conducători ai unor importante organizații evreiești naționale și internaționale, în care un rol deosebit l-a avut dl. Isi Leibler — copreședinte al Congresului Mondial Evreiesc —, s-a ajuns ca o delegație a acestui for să facă o vizită oficială în China. Este nu numai prima vizită a unui organ reprezentativ evreiesc invitat oficial în China, ci și crearea cadrului necesar unor convorbiri la nivel înalt cu doi conducători reprezentativi ai Chinei și anume cu ministrul de externe, dl. Qian Qichen, și cu președintele Congresului Național Popular, dl. Wan Li, a treia personalitate politică a țării.

■ În timpul vizitei la Beijing

Vizita delegației Congresului Mondial Evreiesc în China a culminat cu primirea dlui. Isi Leibler de către ministrul de externe chinez. În cadrul discuțiilor, acesta a declarat: „China se îndreaptă spre relații diplomatice depline cu Israelul”.

De asemenea, ministrul de externe chinez s-a pronunțat împotriva rezoluției Națiunilor Unite, din 1975, prin care s-a echivalat sionismul cu rasismul, rezoluție pe care însăși China, atunci, a susținut-o. În legătură cu aceasta, ministrul chinez a declarat: „Este clar pentru noi că acum China privește textul Rezoluției ca o deformare grosolană, o negare a poporului evreu”. El a mai declarat că „dacă problema se va mai pune la Națiunile Unite, China nu se va mai asocia”.

După discuțiile avute cu ministrul de externe și apoi cu dl. Wan Li, s-a ajuns la un acord cu Centrul Internațional de Schimburi Culturale al Chinei (CICEC) — organism guvernamental care se ocupă cu relațiile culturale cu lumea exterioară — în vederea inițierii unui Colocviu Chino-Evreiesc la Beijing, în aprilie 1992, la care să participe personalități de seamă, evrei și chinezi.

Spiciuim unele coordonate ale Acordului, prin care sînt stabilite obiectivele, problemele organizatorice și de fond ale colocviului chino-evreiesc sus-amintit. Totodată, prezentăm o bibliografie sumară cuprinzînd titlurile unor cărți cu subiecte evreiești, traduse în limba chineză.

A. Din Acordul încheiat între Congresul Mondial Evreiesc și Centrul Internațional de Schimburi Culturale al Chinei (CICEC) cu privire la Colocviul Chino-Evreiesc de la Beijing:

— Colocviul va fi intitulat „Culturi vechi și noi — Un dialog chino-evreiesc”.

— El va avea loc între 6 aprilie — 8 aprilie 1992.

— Copreședinți vor fi prof. Yoram Dinștein, de la Universitatea din Tel Aviv și un academician chinez, ce urmează a fi numit.

— Colocviul va fi deschis de către o personalitate chineză — o figură politică de vază.

— Pînă la 10 evrei și 10 chinezi, academicieni, experți în diferite domenii de interes comun, vor fi invitați să ia parte la acest colocviu, precum și cîte 25 de alți intelectuali interesați de problemă.

— Invitațiile vor fi trimise în numele celor două părți și al copreședinților.

— Problemele pentru discuții vor fi finalizate cu consultarea celor două părți și a copreședinților și pot include astfel de domenii ca: întâlniri evreo-chineze; Diaspora chineză și cea evreiască; impactul modernității asupra culturilor antice; relațiile Diaspora—patria; impactul culturii chineze și al celei evreiești asupra culturii mondiale; limbi antice în contextul modern etc.

— O expoziție prezentînd ciclul vieții evreiești și teme din istoria evreiască va fi prezentată, ca parte a Colocviului.

— Posibilitatea de a prezenta serialul „Moștenirea”, (scenariul Abba Eban) la Televiziunea chineză, eveniment care să coincidă cu ținerea colocviului, sub rezerva aprobării autorităților în drept.

B. Titlurile unor cărți cu subiecte evreiești, apărute în limba chineză:

1. Cele zece religii principale în lume, editată de Huang Xingchuan, East Publishing House, 1988.

2. O scurtă introducere a religiilor din fiecare țară, alcătuită de Institutul Religiozilor al Academiei de Științe Sociale, China Social Sciences Publishing House, 1984.

3. O selecție de lucrări de istorie, cărți de istorici contemporani chinezi, publicate de Shanghai People's Publishing House, 1981.

4. Cîteva probleme istorice privind evreii în China, de Pan Guangzhao, Peking, University Publishing House, 1991.

5. Creștinismul în China antică și evreii din Kaifeng, de Jiang Hanwen, Knowledge Publishing House, 1982.

6. Evreismul și evreii din Kaifeng, de Zhang Sui, 1990.

7. Istoria evreilor, 1986.

8. Iuda — O cultură plină de paradox, de Gu Xiaoming, Zhejiang People's Publishing House, 1990.

9. Cultura ebraică, lucrare editată de Zhu Weizhi, Zhejiang People's Publishing House, 1988.

10. Israelul privit de chinezi, editat de Da Zhou, New China Publishing House, 1990.

11. Raport cu privire la evreii din China și asimilarea lor etnică, de Wang Ysha și Zhu Cuanyi, 1985 ș.a.

EVREII DIN IUGOSLAVIA

Drama Iugoslaviei ne reamintește și de situația comunităților evreiești din această nefericită țară.

Primele vestigii iudaice de pe teritoriul Iugoslaviei datează, precum atestă exponatele Muzeului de istorie evreiască din Belgrad, din secolele III—IV î.e.a.

De-a lungul evului mediu, viața comunitară s-a dezvoltat continuu în ghetourile din vestul țării sau în cartierele și pe străzile locuite precumpănitor de evrei din zonele în care așezarea lor nu era îngrădită. La începutul celui de-al doilea război mondial numărul evreilor din Iugoslavia era de 82.000. Dintre aceștia, 67.000 au fost uciși în lagărele de exterminare naziste sau au căzut victime fascismului local. După eliberare, la care și partizanii evrei și-au adus din plin jertfa lor de sînge, mulți dintre supraviețuitorii au plecat în Israel sau în alte țări. Astăzi mai trăiesc în Iugoslavia aproximativ 6.500 de evrei. Aproape toți sînt înscrși în obștile locale, grupate în Federația Comunităților Evreiești din Iugoslavia, al cărei președinte este David Albahari, un distins om de literă. Președinte de onoare a devenit, în anul acesta, reputatul jurist dr. Lavoslav Kadelburg.

Sediul Federației se află pe o arteră animată din centrul capitalei, care adăpostește, la etaje diferite, și alte instituții ale obștii: Comunitatea evreilor din localitate; Muzeul, ale cărui valoroase colecții, expuse cu gust și pricepere, se îmbogățesc continuu cu piese noi, inclusiv opere de artă, oferite de donatori din țară și din străinătate; corul „Frații Baruh”, unanim apreciat înăuntrul și în afara țării. Federația desfășoară o bogată activitate în diverse planuri: educativ, editorial-documentar, cultural-artistic, social. Se asigură cu succes predarea limbii ebraice (de menționat că la Belgrad a avut loc, anul trecut, sub auspiciile Facultății de Filologie locale și ale lui Brit Ivrit Olamit, cel de-al IX-lea congres al ebraștilor din Europa), se programează cicluri de conferințe pe teme iudaice, se organizează reuniuni legate de sărbătorile evreiești. Federația editează o revistă lunară, „Jevreiskii pregled”, precum și colecții de documente și alte lucrări de interes public. De asemenea, întreține, în condiții exemplare, un cîmin deschis tuturor vîrstnicilor obștii, fără deosebire de posibilități materiale.

Un eveniment de profundă rezonanță în viața comunitară l-a constituit venisajul, la 21 octombrie 1990, al monumentului victimelor evreiești ale genocidului fascist din Belgrad. Proiectul a fost finanțat de autoritățile locale, cu sprijin material evreiesc intern și extern. Creație de vîrf a sculptorului Nandor Glid, monumentul, avînd ca temă „Memoria în flăcări”, înfățișează cu o mare forță de sugestie cele șapte brațe ale candelabrului cuprinse de vilvătăile focului. Amplasat pe malul Dunării, în vechiul cartier evreiesc Dorćiol, monu-

mentul este menit să eternizeze memoria celor aproape 15.000 de evrei niimiți de naziști, începînd din august 1941 și mergînd pînă în mai 1942. „Belgradul este primul oraș din Europa devenit Judenfrei (eliberat de evrei)”, se lauda în raportul său șeful administrației civile nemțești de ocupație.

„Prin ridicarea acestui monument, Belgradul onorează memoria evreilor săi, victime nevinovate ale genocidului nazist”, a declarat primarul orașului, dr. M. Unković, la tăierea panglicii inaugurale. În acordurile unui marș funebru, intonat de o fanfară, au fost depuse coroane de flori din partea unor instituții guvernamentale și a unor organizații obștești. O gardă militară a dat onorul cu salve de focuri de armă.

La solemnitate, care a reunit cîteva mii de participanți, au fost prezenți președintele Skupștinei federale a Iugoslaviei, dr. Slobodan Gligorović, alte înalte oficialități, membri ai corpului diplomatic — ambasadorii S.U.A., Franței, Germaniei, nuntii papali, reprezentanți de vază ai Bisericiiilor ortodoxă și catolică, delegați ai celor zece orașe din Serbia înfrățite cu orașe din Israel, ai comunităților evreiești din toate ținuturile țării și ai organizațiilor evreiești de peste hotare. Au trimis telegrame de salut: Șef Rabinul Marii Britanii, Lordul I. Jakobovits („Gratie acestui monument, victimele vor dobîndi vecnicia”), laureatul Premiului Nobel, Elie Wiesel („Prin înălțarea monumentului, faceți totul ca amintirea să nu se șteargă”) ș.a.

Dezvelirea monumentului la reprezentat, de fapt, punctul culminant al seriei de manifestări pe care presa locală a calificat-o ca „Săptămîna evreiască de la Belgrad” și care a debutat cu sosirea aici a lui Dov Shilansky, președintele Knessetului din Ierusalim. Acesta a purtat convorbiri cu o seamă de personalități oficiale și a fost primit de președintele Serbiei, Slobodan Milošević, căruia i-a remis invitația — acceptată de partea iugoslavă — de a vizita Israelul. Luînd cuvîntul, în limba ebraică, la inaugurarea monumentului, președintele parlamentului israelian a adus un omagiu evreilor căzuți pradă Molohului fascist la Belgrad și în alte regiuni ale unei țări care nu s-a lăsat înfășă de morbul antisemitismului. El și-a exprimat, printre altele, speranța în restabilirea cît mai grabnică a relațiilor diplomatice dintre Iugoslavia și Israel, lucru care, între timp, s-a și realizat.

În cuvîntul său, Gerhardt M. Riegner, copreședintele comitetului director al Congresului Mondial Evreiesc, a anunțat, printre altele, că se vor depune eforturi pentru ca noile aranjamente privind securitatea europeană să cuprindă și asigurări în legătură cu soarta evreilor din această parte a lumii, angajamente că istoria nu se va repeta.

Într-o cuprinzătoare alocuțiune, Iașa Almuli, președintele Comunității evreilor din Belgrad, a subliniat că „acum, pentru prima dată, fi înmormîntăm în mod public și demn pe morții noștri, evreii împușcați și femeile sugrumate...”. Pînă de curînd, a notat el, am crezut că am întîrziat cu construcția acestui monument. Din păcate, el apare la timp, pentru că încep vremuri de rău augur. În unele părți din Europa de est, inclusiv Iugoslavia, valurile democrației ce se înfiripă aruncă la suprafață și suvoale tîbururi. O dată cu nădejdea legitimă de mai bine, cu auzînța firească spre regenerarea morală, răbufnesc din adîncuri și prejudecăți revolte, mentalități anacronice, nori amenințători de minciuni și calomnii. De aceea, monumentul nostru simbolizează și strădania de a pune stavilă talazurilor intoleranței și adversității pe cale de a se dezlanțui.

Astăzi, la un an după ceremoniile de pe malul Dunării, premonițiile președintelui comunității belgradene nu s-au dovedit, din păcate, simple aprehensiuni lipsite de fundament. Se înregistrează încercări răzlețe ale unor pseudoistorici de „a diminua” cît mai mult numărul jertfelor evreiești din perioada ocupației, folosind în acest scop cele mai josnice metode, de a insinua, de pildă, că în cîmpul lagăr al morții de la Iasenovăț, evreii, dintre care prea puțini au scăpat cu viață, ar fi avut chiar o situație preferențială. A început tipărirea aceluia fals al Ohranei țariste, „Protocolale înțelepților Sionului”, într-o publicație împotriva căreia Federația comunităților a intentat o acțiune penală.

La o răscurce dificilă a multiseclarei sale istorii, mica obște evreiască din Iugoslavia își apără cu dîrzenie trecutul și se străduiește să-și cîrască în mod demn un viitor.

S. V. LEHRER

UN MEMORIAL ETERN

„În cele mai întunecate zile ale Holocaustului, un băiat, împreună cu familia lui, stătea la intersecția a două străzi”. — rememorează președintele Consiliului de administrație al U.T.A. *, dl. M. B. Gitter. „Nu erau singuri; cîteva sute de alți evrei din toate mediile sociale stăteau — tăcuți — în jurul lor. Stăteau acolo sub amenințarea morții; în fața multîmii, un tinăr ofițer nazist striga nume după o listă. Băiatul, familia lui și alții sosiseră la ceea ce naziștii intenționau să fie ultima lor destinație și «soluție»; sosiseră la Auschwitz. Băiatului și tatălui li s-a «dăruit» viața; ceilalți membri ai familiei au fost trimiși pe drumul care ducea de la viață la moarte”.

Băiatul, a spus dl. Gitter, era Neftali Fränkel, deținut la Auschwitz cu numărul 161040, care avea să scrie în țara sa de adopție, Mexic, una din cărțile sale de mare succes. „Am învățat ce înseamnă iadul”. Preocupările lui Neftali Fränkel și ale soției sale, Edith, legate nu numai de acțiunile comemorative, ci și de supraviețuirea poporului evreu și de viitorul Israelului, i-au condus la ideea unui „memorial etern” sub forma unei alei „Fränkel” — a sugerat dl. Gitter — alea inaugurată în timpul Conferinței Consiliului de administrație al U.T.A.

Alea, construită în memoria lui Joseph și Yeshayahu Fränkel, se întinde de-a lungul Bibliotecii „Wiener” a U.T.A., unde se află cea mai mare colecție despre Holocaust, nazism și neofascism din lume.

Președintele U.T.A., prof. Moshe Many,

* U.T.A. — Universitatea Tel Aviv.

a adăugat că familia Fränkel ajută U.T.A. la realizarea unui important proiect de cercetare, care are ca scop studiul efectelor pe timp îndelungat ale experienței Holocaustului asupra supraviețuitorilor și a familiilor lor.

Prof. Many a declarat că proiectul va „transforma în documente experiențele multor supraviețuitori, care, în alte condiții, ar fi pierdute și, în al doilea rînd, ne va ajuta să învățăm mai mult despre modul în care voința umană de a supraviețui și recădri o nouă viață se confruntă cu astfel de suferințe covârșitoare. Familia Fränkel este un exemplu și contribuția ei la dezvoltarea U.T.A. ne convinge că acest mod de a supraviețui și recădri o viață nouă nu va fi uitat”.

„Am dat un tipăt disperat și am implorat moartea” — și-a amintit dl. Fränkel în răspunsul său, descriînd condițiile oferite deținuților de către naziști „la gărul morții” în timpul celui de-al doilea război mondial. Dl. Fränkel a spus că prizonierilor li se impuneau mersuri forțate zilnice pe distanțe mari, purtînd șine metalice grele pentru linii de cale ferată; erau siliți să meargă desculți în zăpadă și erau bătuți în dese rînduri.

El a atribuit faptul de a fi supraviețuit la Auschwitz forței morale și perspicacității tatălui său, Yeshayahu, ale cărui suferințe au fost compensate pentru el de crearea Statului Israel. Tatăl său a trăit ultimii lui ani în Israel, pînă la vîrsta de 82 de ani, a adăugat dl. Fränkel.

Prof. Daniel Carpi, președintele Catedrei de istorie a evreilor, din cadrul U.T.A., a înmînat diplome familiei Fränkel, în cinsta inaugurării, iar dr. Dina Porat a ținut conferința inaugurală „Holocaustul în conștiința contemporană”.

„STRĂINUL” SAU POVEȘTEA ȚAPULUI ISPĂȘITOR

Țapul ispășitor este pentru prima oară menționat în Biblie, anume în Levitic (16,5—10). În ziua de Iom Kipur (ziua ispășirii păcatelor), Marele Preot primea doi țapi: unul era ars, iar celălalt, împovărat de păcatele poporului, era dus în deșert și aruncat într-o prăpastie. În felul acesta țapul ispășea pentru păcatele altora. Se pare că „străinul” a devenit, el, foarte potrivit pentru un astfel de „rol social”.

Ideea că „străinul” ne-a adus pe cap nenorocirea, că alții sînt fără de prihană, este o soluție comodă, eficientă și ieftină, o încercare de a absolvi restul populației de toate păcatele, spălîndu-se astfel „rușinea familiei”. Ideea ce ține, în primul rînd, de prejudecățile populare ce vizau, odinioară, cu precădere, vrăjitoarele (femeia „diabolică”), musulmanul și evreul. Către aceste direcții erau dirijate mințile colective în vremuri cînd „ziua de mîine era mai curînd obiect de temere decît de speranță” (Jean Delumeau, citat de Al. Duțu în *Literatura comparată și istoria mentalităților*, Univers, 1982, p. 142).

Și astăzi, accentul pus pe „străin”, ca țap ispășitor pentru crimele comunismului, în unele ziare, și chiar la T.V. în intervențiile unor „personalități” constituie, credem, o diversivă deliberată, ce urmărește dezvinovățirea generală, o funcție catarctică, utilizînd aceleași mecanisme mintale primitive și vechi de cînd lumea.

„Străinul” nu era însă doar obiectul fricii și miniei colective. El oferea și șansa unei distracții sadice colective (defulării), privilegiul de a persecuta pe cineva mai slab, fără riscul de a fi pedepsit.

Hărțuit de două mii de ani, cînd prigonit, cînd tolerat, evreul a trebuit să-și trăiască alienarea, cînd condamnat pentru că nu se asimilează, cînd „demascat” deoarece s-a asimilat prea mult!

Am citit lucida și zguduitoarea confesiune a domnului I. Vianu, intitulată „Însemnări despre familia mea”, apărută în excelenta revistă „22” (nr. 36, sept. 1991). Este vorba de un document de familie, dar de o mare importanță și pentru istoricul obștii evreiești din România, o mărturie impresionantă a modului cum fiul marelui estetician și filozof al culturii, el însuși un remarcabil psihiatru și om de cultură, a depășit criza de identitate, asumîndu-și originea sa pe linie paternă. Dar el merge mai departe, depășind cadrul arborelui său genealogic și se solidarizează cu tragedia întregii populații evreiești, pe care unii încearcă să o minimalizeze.

Confesiunea se dovedește a fi o analiză atentă a unui intelectual perfect informat asupra dimensiunii martirajului evreimii române. Cu atât mai mult ne surprinde faptul că, probabil, pentru a atenua impresia ce poate fi produsă asupra cititorului, redacția revistei s-a simțit datorată cu două note de subsol, destul de discutabile.

Cea dintîi se referă la amploarea fenomenului antisemit. Nu-l putem înțelege corect dacă nu avem în vedere faptul că, în afara contextului favorizant, socio-economic și de criză morală din prezent (dimensiunea sincronă) — există, în același timp, ipoteca dimensiunii diacronice, adică istorice, deloc neglijabilă. Să reamintim aici că emanciparea evreilor în Europa s-a săvîrșit în sensul acelor de ceasornic, de la apus la răsărit, marcată sumar de următoarele date, de la șine grăitoare: 1789, Franța; 1850, Germania și Austria; 1917 și 1919, Rusia și respectiv România — ceea ce indică pentru cele din urmă un retard istoric de peste un secol, ca și rolul de frînă al forțelor conservatoare. Presiunea externă a fost mare, personalitățile favorabile egalității în drepturi, adesea, în minoritate, emanciparea evreilor făcîndu-se cu întîrziere și incomplet (a se citi corespondența inedită dintre Bleichröder și Crémieux, publicată în 1987, la Mont-

pellier, de prof. Carol Iancu). Aceste stări de lucruri își vor pune amprenta asupra desfășurării ulterioare. Probleme rezolvate formal sau incomplet vor alimenta curentele antisemite, în ascendență, paralele, apoi conjugate cu forțele naziste și fasciste din Europa. Un detaliu ideologic interesant. În 1940, T. Herseni publica o „Încercare istorică de sociologie românească”, în care, la adăpostul unui mare poet și publicist, vorbește serios de un „antisemitism pe baze științifice, obiectiv, fără ură și fără slăbiciuni”. Se preconiza înlăturarea concurenței evreiești, fără biță, exclusiv pe plan economic. Fascismul a luat-o însă brutal, pe scurtătură, nemaiauscînd de sfaturi. Și dacă Germania nazistă lichidează concurența, beneficiind de „progresul tehnic”, cu ajutorul camerelor de gazare, fascismul român o face mai rudimentar, cu vagoanele morții, fără apă și aer, încă mai chinuitor, după opinia noastră. La naștiți ne cutremură metoda, absența improvizăției. La „verzii noștri” — primitivismul, ura.

Dar să revenim puțin la teorie. E greu de închipuit ca un savant să așeze ura pe baze „științifice”. Se știe, de pildă, că între Franța și Germania a existat (și, sub o formă atenuată, continuă să existe) o veche rivalitate, din care ura nu a lipsit. Dar nici o minte sănătoasă nu ar fi teoretizat-o, conferindu-i un statut științific! Rasismul, antisemitismul, xenofobia, ura în general, nu pot avea un suport științific, tot astfel cum prejudecata se opune științei. Neo-antisemi-

tismul european, de la cel francez, german, italian sau român (a se observa continuitatea!), neputînd tăgădui faptele, pune în discuție cifrele, ca să atenueze cît de cît amploarea crimei. Indiferent însă cu cîte victime vor fi „de acord”, în cinismul lor nemăsurat, vor trebui să-și dea dreptate lui Poliakov, cercetător de referință al antisemitismului, cînd spune că „în dulapul din perete al întregii Europe se află un cadavru de evreu”.

A doua notă, încă mai discutabilă, scrisă evident în grabă, la „mica inspirație” și care nu rezistă analizei critice, fiind mai mult un joc de cuvinte decît un argument, se referă la un citat din C. Noica: „Pămint primitor. Este român cine a uitat că e altceva” (*Jurnal de idei*, p. 120). Cu toate iscusința dialectică, ideea nu acoperă o realitate istorică, psiho-socială, etnologică și religioasă. Pe de altă parte, ea consună, din păcate, cu ideea avortată de omogenizare a populației, atît de dragă național-comunismului cauzist, care sârcea culorile curcubeului, fiind în esență reducionistas. „Pămintul primitor” nu reclamă asimilarea, ștergerea oricăror deosebiri, nu înseamnă să uiți cine ești, într-o vreme a resurrecției naționalităților, persecutate sau reduse la tăcere, atîtă amar de vreme, ci să te simți bine în pielea ta, egal cu ceilalți, indiferent de etnie și credință. Observația lui Noica e o floare de stil, dar nu un argument valabil. Ca să nu mai vorbim de un fapt de viață obișnuit, pe care ni-l reamintește dureros chiar „ca-

zul Vianu”: acelaia care uită cumva cine e și se aduce repede aminte! Căci, din păcate, așa cum arată I. Vianu, în articolul menționat: „Fința umană este astfel constituită încît își întemeiază mai mult agresivitatea decît iubirea din perceperea diferenței”; acesta este motivul psihologic adine al eșării asimilaționismului — finalmente în Holocaust. Dar dacă nu acceptăm propunerea lui C. Noica de „a uita cine sîntem”, rămînd totuși loiali patriei, România, subscrîm, în schimb, la opinia altui om de cultură, Șt. Augustin Doinaș, care susține că „a trecut vremea cînd «celălalt» trebuia asimilat. Trebuie respectată identitatea celui-lalt”. Așa vedem și noi lucrurile! Egali — în sensul de complementari, iar nu de „omogeni”, cu uitarea sau lepădarea de sine, a propriei identități, constituie istoric, de atîta milenii, văzută ca un spor iar nu ca un prejudiciu, un mod de a îmbogăți peisajul spiritualității românești. Într-o orchestră sînt necesare toate instrumentele! Cum ar suna o orchestră alcătuită doar din plane, din trompete sau doar din contrabași?

În sfîrșit, ne întrebăm dacă, Doamne ferește, „străinul” nu îndeplinește, la nevoie, funcția socială de țap ispășitor, azi ca și altădată? Nu e puțin cam anacronic? Nu trebuie să ne purificăm de „străini” și prin „străin” ci, în primul rînd, de propriile noastre uscături! Încă nu s-a perimat înțelegerea proverbului românesc cu pail din ochiul altuia blîna din ochii tăi.

Atîta timp cît, pentru toate relele, de vină e, mai ales, „celălalt” nu putem privi adine și sincer în noi înșine, nu putem găsi o cale către adevăr și împăcare.

ȚICU GOLDSTEIN

O reușită monografie a unei obști evreiești

Editura „HASEFER”, care și-a început activitatea în 1990, continuă seria aparițiilor de sub egida F.C.E. Ea își propune tipărirea unor lucrări menite să devină hronic al existenței și activității economice și sociale a evreilor de pe întreg teritoriul României.

După apariția celor trei volume din colecția „Izvoare și mărturie privitoare la evreii din România”, ce cuprind documente atestînd apariția și evoluția populației evreiești în România pînă la 1800, a ieșit de sub tipar primul volum din seria intitulată „Obște evreiești din...”. Această nouă colecție este dedicată monografiilor cîterilor colectivități locale. Avem în vedere, fiind în diverse stadii de elaborare, volume dedicate evreilor din Brăila, Timișoara, Iași, Bacău, București și altele. Intenția editurii este de a face posibilă, în cadrul acestei serii, cunoașterea istoriei locale prin zugrăvirea aspectelor specifice apariției și vieții unor vechi comunități evreiești.

Volumul care deschide această serie, „Podu Iloaiei”, a fost elaborat de un distins istoric de pe meleagurile moldovene, I. Kara, autor a numeroase lucrări publicate în ultimele cinci decenii. Ar trebui poate menționată în mod deosebit cercetările sale privind instituțiile feudale, breslele vechi, inscripțiile tombale evreiești, publicate în reviste și lucrări apărute în țară și în străinătate. (Vezi și articolul „I. Kara — '89”, apărut în „Revista Culturii Mozaic”, nr. 724—725, octombrie 1991, p. 7).

Autorul își întemeiază narațiunea istorică pe un șir de documente ce atestă întemeierea tîrgului în 1818 și pe altele privind dezvoltarea lui ulterioară. Astfel, în hrisovul din 1818, reinnoit la 25 iulie 1823 pentru „Podul Leloea” de pe moșia hatmanului C. Palade, se prevede printre altele că: „Evreii vor ține căsăpă... își pot coace pîine și covrigi... Două sinagogi, două case pentru hahami 'lingă școli', feredel și tîntirimul sînt scutite de bezmin”... precizări prezente în toate actele de atestare. Evreii așezați pe un asemenea timp devin obște, se organizează și își ridică Sinagoga Mare (la 1862). Totuși, situația lor juridică și socială este precară, au loc incendieri, alungări samavolnice. Iar cînd autoritățile locale încearcă, în 1882, să transforme tîrgul în comună urbană, comercianții neevrei se opun, dorind să se „apere” de concurența evreilor printr-un statut administrativ restrictiv. În acea vreme în tîrg erau deja circa 150 de familii evreiești, exista o Talmud-Tora, heder și un învățător particular, ca și o „fraterna” pentru ajutoare de boală, adică își găsise expresie organizatorică tradiția clasică evreiască de într-ajuto-

rare la nevoie.

În 1907, anul răscoalilor țărănești, s-a încercat, printre altele, și dirijarea nemulțumirilor țărănilor pe făgașul cunoscut al diversivunilor antisemite. Astfel, la Podu Iloaiei au fost devastate nu numai casele unor arendași evrei, ci, în același timp, din prăvăliile evreiești s-au scos și s-au distrus mărfurile, oamenii au fost agresați, s-au spart geamuri ș.a.m.d. Urmarea, cine a putut și-a luat lumea-n cap, unele familii emigrînd în S.U.A.

Înainte și în timpul primului război mondial, bărbații sînt chemați la concentrări sau sînt mobilizați. Populația evreiască rămăsă acasă suferă, laolaltă cu ceilalți locuitori ai comunei, de foamă și de lipsa bunurilor de primă necesitate, iar tifosul exantematic o seceră fără milă.

După război, crizele economice, frîmțările politice ale țării se reflectă și în Podu Iloaiei, partidele politice încep să solicite voturile evreilor; pe baza noii legi de organizare a culeților, se alege o nouă conducere a comunității, se votează un nou statut al acesteia (1925). Situația economică precară a evreimii se reflectă în anii 1929 și 1930, cînd mica comunitate are un deficit bugetar de circa 137.000 lei și respectiv 77.000 lei, sume efectiv considerabile.

În cîteva subcapitole ale „hronicului”, I. Kara trece în revistă, cu afecțiune și înțelegere, organizarea comunității, viața obștească, activitatea și instituțiile religioase. Semnificativ pentru mentalitatea evreiască cu privire la locul învățării ca factor determinant de progres social și economic este dorința lor de a-și da copiii la școală. Faptul este relevant de autor prin date și cifre. Astfel, în 1884, la școala publică din Podu Iloaiei erau:

băieți, în clasa I, 8 evrei din 33 elevi, în clasa a II-a, 8 evrei și 5 creștini, în clasa a III-a, 9 evrei și 5 creștini... La fete situația era asemănătoare: în clasa I, 13 și 13, în clasa a II-a, 12 evreice și doar o creștină, în clasa a III-a, 7 și respectiv 6, iar în clasa a IV-a, o creștină și 9 evreice. Cei mai mulți dintre evreii terminau cursul primar, alții, însă, mai rămîneau pe drum. Ulterior, datorită antisemitismului ce se face resimțit și în învățămînt (limitarea locurilor pentru „străini” și plata taxelor școlare și pentru examene) s-a ajuns la crearea școlii primare israelito-române ce se întîreține din taxe, veniturile de pe urma balurilor anuale și donații.

În capitolul „Folclor și etnografie” autorul, redînd o serie de obiceiuri de sărbători, jocuri de copii, vorbe de duh în limba idiș, răscolește amintiri din copilărie pentru mulți dintre moldovenii de baștină.

O parte suculentă a volumului lui I. Kara o constituie ogîndirea în literatură de limba română și idiș a acestui ștetl moldovenesc. În afara unei succinte treceri în revistă a articolelor și lucrărilor în care este pomenit tîrgul, se dau fragmente din opere literare semnate de: I. Kara (Rabinul din Podu Iloaiei, Un băiat din Moldova, Calman Vracul, Dudl Consul); Ițic Manger (Balada rabinului din Podu Iloaiei); Ghețel Buchman (Ghiyeci podoloian — spectacol de revistă).

Volumul este însoțit de consistente anexe documentare, printre care și un interesant „Tablou de străini stabiliți definitiv în comuna tîrg Podu Iloaiei, plasa Bahlui, județul Iași” din care reies vîrsta, ocupația, situația familială a celor înregistrați, precum și de cînd sînt veniți în tîrg sau dacă sînt născuți acolo. Bineînțeles că evreii sînt cei catalogați ca „străini”.

Lucrare ce se dovedește ușor de parcurs și beneficiază de un stil alert, volumul lui I. Kara, „Podu Iloaiei”, deși nu prea voluminos, este dens în informații despre locuri, oameni și elemente istorice. Scriind cu sensibilitate și dragoste față de „ștetl-ul” său, autorul evocă multe amintiri ale unei vieți de mult apuse.

Strădania de a realiza și alte monografii merită deci a fi continuată. Ea este deschisă și altora care au păstrat imaginea locurilor natale încărcate de aroma amintirilor și nu se dau în lături să-și pună stăruința și îndemnarea în uvrăgii atent dăltuite.

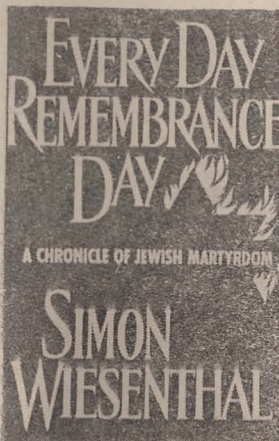
ANY FLOREA

MARTIRIU ȘI REVOLTĂ

(Fisier)

„...ei nu au morminte, dar memoria lor va trăi până la sfârșitul timpurilor...”
SIMON WIESENTHAL. „Fiecare zi, o zi de amintire” (Every Day Remembrance Day).

Având subtitlul „O cronică a martirajului evreiesc”, această carte puternică, rezultatul a șase ani de cercetări în arhivele din întreaga lume, lasă să se deruleze înspăimântătoarele evenimente din complexa istorie a poporului evreu. Simon Wiesenthal — „vinătorul de naștiți”, datorită căruia au fost capturați cca 1100 de criminali de război — a înregistrat, în paginile acestei cărți, în mod cronologic, istoria antisemitismului, persecuțiile și suferințele poporului evreu.

Este o primă lucrare, concisă, de acest gen, un ghid de referință de neestimat și „un document mișcător, care păstrează vie memoria aceluia care au suferit, au rezistat și au murit”. Scriitorul privește în viitor, la perspectiva unei mai mari înțelegeri.

Vorbind despre această lucrare, Jeanne Kirkpatrick, fostul ambasador al S.U.A. la Națiunile Unite, a declarat: „Întreaga muncă a lui Simon Wiesenthal cu privire la Holocaust constituie un serviciu care onorează victimele și ne avertizează pe toți ceilalți...”.

RICHARD RASHKE — „Scăpați de la Sobibor” (Escape from Sobibor).

O prezentare detaliată și completă a evenimentelor care au dus la revolta prizonierilor evrei din acest lagăr al morții, aflat la 25 mile nord de Chelm, unde 250 000 de evrei din diferite țări europene au fost exterminați în cele 20 de luni de existență a lagărului. Volumul însoțită și interviurile luate celor care au organizat și participat efectiv la această revoltă. Aceste pagini reprezintă un mijloc real de înțelegere a rezistenței evreilor în timpul Holocaustului, un act de acuzare. Episodul rezistenței făcea parte din „operațiunea Reinhard”, nume de cod pentru Sobibor, Belsen și Treblinka, unde 1 650 000 de evrei au fost găsiți.

DAVID S. WYMAN. „Abandonarea evreilor: America și Holocaustul” (The Abandonment of the Jews: America and the Holocaust, 1941-1945).

O prezentare științifică asupra felului în care America nu a reușit să ajute la salvarea evreilor europeni. Urmare a unor aprofundate cercetări, în peste 60 de arhive, această carte ridică numeroase probleme — unele pentru prima dată — cu privire la acest episod tragic și rușinos din istoria Americii.

CRONICA GHETOULUI DIN LODZ, 1941-1944* (The Chronicle of the Lodz Ghetto, 1941-1944).

Scrie de un colectiv de autori, pe baza unor documente, volumul a fost editat de Lucian Dobroszycki, membru al Centrului Academic Internațional Wiesenthal. Sint prezentate evenimentele care au dus la lichidarea Ghetoului din Lodz, în acel sfârșit de iulie 1944, prin trimiterea evreilor în lagărele de exterminare Chelm și Auschwitz. O cronică a acestui ghetou a fost adăpostită în Arhivele Administrației Evreiești, timp de aproape 1300 de zile, până la data desființării ghetoului și trimiterii evreilor spre camerele de gaze din lagărele amintite. Aici s-a aflat și una dintre surorile marelui scriitor evreu Franz Kafka, împreună cu fiica și familia ei.

Imensa semnificație a acestui volum, fără egal printre lucrările cutremurătoare asupra grozăviilor Holocaustului, este că el evocă tragedia genocidului, pentru neuitare, și în același timp, „simbolul înălțării spirituale umane într-o cinstire...”.

RAUL HILBERG — „Distrugerea evreilor europeni” (The Destruction of the European Jews).

O carte de referință, un studiu aprofundat, prin care ni se dezvăluie întregul sistem concentrațional nazist, care a dus la exterminarea a 6 milioane de evrei din Europa, precum și întreaga organizare birocratică din spatele acestei acțiuni criminale.

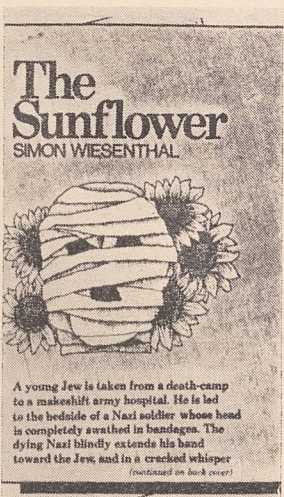
JOHN F. MORELY — „Diplomația Vaticanului și evreii în timpul Holocaustului” (The Vatican Diplomacy and the Jews During the Holocaust, 1933-1943).

Despre refuzul Bisericii catolice de a protesta, cu excepția unor cazuri izolate, împotriva „soluției finale” a lui Hitler privind problema evreiască, preferând păstrarea legăturilor diplomatice în țările ocupate, ca fiind de o importanță dominantă pentru Sfântul Scaun.

SIMON WIESENTHAL — „Floarea-soarelui” (The Sunflower).

O dilemă morală constituie fondul acestei cărți. Un tânăr evreu, luat dintr-un lagăr de exterminare și dus la un spital de campanie al armatei, este internat într-o cameră cu un soldat german muribund. Confesindu-se, nazistul recunoaște că a participat la exterminarea evreilor dintr-un oraș și, înșăimintat la gândul că va muri cu această culpă și apăsătoare vină, își cere iertare de la acest supraviețuitor al Holocaustului. În final evreul iese din spital fără a-i fi vorbit muribundului.

Întrebarea care se degajă din paginile acestei cărți și care ne urmărește este: a fost corect modul în care a procedat evreul deportat? Această dilemă a constituit și subiectul unei discuții în cadrul unei mese rotunde.

MIRIAM NOVITCH — „Sobibor: Martiriu și Revoltă” (Sobibor: Martyrdom and Revolt).

O pagină de istorie privind revolta și rezistența evreilor din lagărul de la Sobibor (Polonia), din anul 1943, 14 octombrie, o pagină de înalt eroism în istoria martiriului poporului evreu, prin care se dezmințe părerea că victimele ar fi acceptat, fără împotrivire, soarta rezervată de către nazisti. În fapt, 600 de evrei au izbutit să evadeze din acest lagăr al morții; acțiunea a fost pregătită de către inițiatorii răscoalii, Alexander Pechersky și Leon Feldheller.

JEAN-FRANÇOIS STEINER — „Treblinka”.

Aflat la 120 km de Varșovia, acest lagăr, împreună cu cele de la Auschwitz, Belsen și Sobibor, a fost construit de către nazisti în vederea exterminării evreilor din întreaga Europă, în cadrul „soluției finale”. În paginile cărții — prefațată de Simone de Beauvoir —, un real document faptic, se derulează așit momente din timpul revoltei, cit și din timpul evadării a cea 600 de prizonieri din acest lagăr de exterminare, unul dintre cele mai înfricoșătoare lagăre ale morții. Dintre membrii unității speciale „Sonderkommando” au supraviețuit doar 40 de răsculați. Este descris mecanismul infernal de exterminare nazistă; la Treblinka a fi slab însemna a accepta moartea, iar adevăratul eroism se inscrie în modul de a supraviețui în groaznicele condiții.

Grupaj de EVELIN FONEA

■ ÎNTILNIRE A FOȘTILOR DEȚINUȚI EVREI DIN THERESIENSTADT

La muzeul suferinței, pe terenul ghetoului „Nu uita”, din Theresienstadt s-a scris:

„Pe acest teren din Theresienstadt au fost ținuți, sub stare de arest, 150 000 de deținuți evrei — cehi, slovaci, germani, austrieci, olandezi, danezi și unguri. 17 000 dintre ei au fost torturați și uciși de organizatorii nazisti și de executorii genocidului împotriva evreilor, iar alte mii de oameni au ajuns în asemenea situație limită, încât n-au mai apucat ziua eliberării”.

Dintre foștii deținuți ai ghetoului din Theresienstadt, mai trăiesc azi vreo 2 000 în Cehoslovacia și în alte colțuri ale lumii. Uniunea deținuților din Theresienstadt, denumită „Inițiativa celor din Theresienstadt”, a chemat la întâlnirea foștilor deținuți, trezind în memoria tuturor amintirea suferințelor celor deportați. Mai bine de 600 de supraviețuitori au venit aici la împlinirea a 50 de ani de la începerea deportării evreilor în acea localitate. Pe locul de adunare, de unde mii de oameni, în cadrul a 69 de transporturi, au trebuit să-și părăsească țara în care trăiseră, s-a dezvelit o placă comemorativă cu această inscripție în limba cehă: „În memoria celor mai bine de 80 000 de evrei cehi, uciși între anii 1941-1944. 45 413 de bărbați, femei și copii au fost deportați din acest loc”. A fost adăugat cuvântul ebraic „Izkor” — „Amintește-ți, Doamne”. Placa este opera Helgai Haskovă, cea care, din fragedă copilărie, a trebuit să îndure grozăviile din Theresienstadt și Auschwitz, și a sculptorului Petz Sturma. Orașul Praga a ținut să-și facă datoria față de cetățenii săi evrei chinuți de moarte. Omagierea memoriei lor s-a pregătit, de fapt, încă de pe la sfârșitul anilor '60 —, dar ceremonia de dezvelire a unei plăci comemorative nu a putut avea loc. Regimul comunist de atunci a „motivă” interdicția într-un mod cu totul absurd: prin „politica Statului Israel față de arabi”.

În localul fostei școli din Theresienstadt se înființase, între anii 1942-1943, un „cămin” pentru deținuți cei mai tineri. Pe la începutul anilor '70, s-a luat hotărârea de a se crea aici un muzeu al ghetoului. Proiectul a fost elaborat, dar pregătirea pentru realizarea lui a fost întreruptă cu forța. Ministerul de Interne a preluat locul și, cu o cheltuială de 50 de milioane de coroane, s-a înființat acolo „un muzeu al poliției”. La Theresienstadt!

După transformările democratice-revoluționare din Cehoslovacia, Uniunea „Inițiativa celor din Theresienstadt” a obținut, cu sprijinul președintelui Havel, ca localul să fie eliberat și destinat din nou proiectului inițial. La 17 octombrie 1991, în prezența a sute de foști deținuți, muzeul ghetoului a fost deschis în mod solemn. Un colectiv de istorici și de proiectanți a realizat, într-un timp extraordinar de scurt, o expoziție, în care a

fost prezentat în mod impresionant rolul jucat de Theresienstadt în istoria lichidării populației evreiești.

Cu începere de la 17 octombrie 1991, există, asadar — în afară de „Muzeul Beit Theresienstadt” din kibbutz israelian Givat Haim — și un muzeu amplasat chiar acolo unde s-a desfășurat efectiv tragedia. În după-amiaza inaugurării muzeului, a avut loc în fața crematoriului o ceremonie de doliu în memoria victimelor Holocaustului din Theresienstadt. Premierul ceh Petr Pithart a rostit o alocuțiune, iar președintele Statului Israel, Chaim Herzog, a dezvelit o piatră cu inscripție comemorativă, adusă de la Ierusalim și amplasată aici.

Momentul culminant al acestor zile l-a constituit concertul dat în memoria celor un sfert de milion de evrei din Cehoslovacia uciși între anii 1939-1945. Uniunea „Inițiativa celor de la Theresienstadt” a ales pentru acest concert Requiemul de Verdi. Aveau astfel să răsunе acordurile acestei opere care, atunci, între 1943-1944, în miezul tragediei, a fost interpretată de deținuți evrei din Theresienstadt, sub bagheta lui Rafael Schächter. Ei cântau requiemul chiar în memoria lor, fiind conștienți de soarta care îi aștepta.

Filarmonica cehă a cîntat pentru foștii deținuți din Theresienstadt. Iar cei doi președinți, Vaclav Havel și Chaim Herzog, au rostit alocuțiuni zguduitoare despre mesajul Holocaustului pentru prezent și pentru viitor.

MIROSLAV KARNY

■ DOCUMENTE RARE

O delegație a Universității „Bar-Ylan” — Catedra „Rena Costa” de Limbă și Literatură Idish, condusă de profesorii Gherșon Winer și Dov Noy, a cercetat arhivele vestitului „Institut Evreiesc” din Kiev, care a funcționat între anii 1920-1930 și care a fost închis la începutul celui de-al doilea război mondial. Cei 200 de oameni de știință și profesori ai acestui Institut au fost atunci arestați, sau obligați să fie în afara muncii de cercetare. Arhivele au fost confiscate de KGB.

Recent aceste arhive au fost înapoiate Academiei de Științe din Ucraina, care a invitat Universitatea „Bar-Ylan” să coopereze în examinarea și catalogarea a peste 100.000 de titluri, cărți, documente ș.a. Profesorul Winer a declarat că vizita marchează începutul unor importante cercetări și al unui program de publicare sub auspiciile comune ale Academiei din Kiev și ale Universității „Bar-Ylan”.

JOURNAL OF THE ROMANIAN JEWS

CHIEF RABBI DR MOSES ROSEN

A TEACHING OF LIFE, NOT OF DEATH

Before dying, the patriarch Jacob charges his sons with the task of burying him with his fathers, Abraham and Isaac. That is where he wishes to be laid to eternal rest. This is an expression of the Jewish meaning of piety. The last wish of the dying man is to be buried next to the bodies of his parents "in the cave that is in the field of Ephron the Hittite", the famous burial place of the patriarchs at Hebron.

Jacob considers himself as a link connecting the past with the future. During the last moments of his life on earth, Jacob thinks of his forbears, but also of those who will carry forward his teaching, of his sons and grandsons. His twelve sons and Ephraim and Manasseh, the sons of Joseph, are gathered around him. He blesses the two lads and says,

וְיִקְרָא בָהֶם שְׁמִי וְשֵׁם אֲבוֹתִי אֲבָרְכֶם וְיִזְכֶּךָ
"and let my name be named in them, and the name of my fathers Abraham and Isaac" (Genesis, 48.16). His blessing voices his supreme desire that the tradition he has inherited in the home of his parents should be cultivated by his descendants.

His filial affection, expressed in his wish to be buried next to his forbears, is accompanied by profound paternal love voiced by his advice and blessing for his children.

In his wisdom, Jacob strives to warn his descendants: they must not make the mistake of exaggerating the cult of the dead. His last words are uttered in a large empire of Antiquity which raised that cult to a high level of idolatry. The vestiges of the great civilization that have come down to us prove that all the energy and working capacity of people were harnessed to the service of that cult. Life was worthless. Millions of serfs and slaves were forced to build sumptuous constructions to shelter the bodies of kings, of pharaohs who, not content with the luxury in which they were living on earth, wanted to be surrounded by pomp and riches after their death as well. The pyramids that have survived thousands of years, their famous sarcophagi and their mummies show that all the science

of those days was used for the selfish aim of the Pharaohs to make their bodies resist the ruthless devastation of time. They demonstrate the exaggerations resulting from the cult of the dead if its true significance is not understood.

Jacob teaches his descendants not to make such mistakes. Judaism is תורת חיים "a teaching of life", not of death. Our religion cannot be reduced to a Yahrzeit and a Kaddish, to an Yizkor or a tombstone. Those who do so, and believe that they are thereby respecting the memory of their parents, are making a great mistake. True piety means preserving the heritage of their teaching and endeavouring to fulfil the ideal that animated them. The descendants should look to the past, but they must not ignore the future. Filial love should be expressed on the tombstone, but the best way of hallowing the memory of one's ancestor is to make his example live on. The means of perpetuating his spiritual life is immersion of the soul in the Jewish ethic of the person whose memory is honoured, rather than merely the formal recital of a Kaddish that is said without even understanding its meaning. Not sporadic visits to the synagogue on the days on which one commemorates the death of one's beloved, but regular attendance at services on the other days of the year in the house of God are relevant to the fulfilment of the wishes of those whose call we respect.

That is how we understand the response the sons of Jacob give their father when he prepares to be "gathered unto his people". This definition of death expresses his wish that through them, his successors, the people descending from them, should gather with him and fully deserve the name "sons of Jacob". On the threshold of eternity, he hears his children say words that give him the complete satisfaction of a life fulfilled, the assurance that he can serenely close his eyes, for those coming after him will see to it that the faith guidings him throughout his life shall continue.

HIS EMINENCE DR. MOSES ROSEN, CHIEF RABBI OF THE MOSAIC RELIGION, PRESIDENT OF THE FEDERATION OF THE MOSAIC COMMUNITIES IN ROMANIA

On the Feast of Hanukkah I extend to you my sincere wishes of goodwill for you personally and for the community you lead.

I'd like to take advantage of this opportunity and give you my assurance that I will be the guardian of your rights as citizens and I will watch over the dignity and security of your community which identified itself with the Romanian people in whose midst it has lived for nearly six centuries.

ION ILIESCU
PRESIDENT OF ROMANIA

The Ambassador of the USA,
Mr Allan Green jr., congratulates His Eminence Dr Moses Rosen

PRESS RELEASE

On Monday, 25th November 1991, while in Cluj, six representatives of the Hungarian population in Parliament asked for forgiveness from the Jews for the crimes committed against the Jewish inhabitants of Transylvania during the Second World War. At the time, Transylvania was under the Hungarian domination. 166,000 Transylvanian Jews were deported to Auschwitz and other camps for extermination, and about 130,000 did perish. Their tragedy constituted one of the dramatic chapters in Adolf Eichman's trial, as he was who had led those deportations from Budapest.

The request for forgiveness came from Mr. Domokos Geza, President of the Democratic Union of the Hungarians in Romania and a member of the Parliament. It became the climax of the ceremonies that took place in Cluj, on November 25, in order to commemorate the 130,000 victims. Having begged for forgiveness from the Chief Rabbi of the Mosaic Communities in Romania, Dr Moses Rosen, the six members of the Parliament knelt in the street in front of the "Memorial Temple of the Deported" Synagogue. The Chief Rabbi replied that once they performed this act of repentance, God gave His forgiveness, and then he kissed each one on the cheeks. Mr Laszlo Tökes, Bishop of the Hungarian Reformed Church was also present.

During the Cluj ceremonies, Dr Moses Rosen recalled the memory of the Roman Catholic Bishop Marton Aron. On 18th May 1944, when Cluj was occupied by the Gestapo and the Horthy's army and the deportation of tens of thousand Jews began, Bishop Marton Aron spoke bitterly in the Catholic Cathedral in the city against fascism, and urged for the defence of the Jews.

President of Romania, Mr Ion Iliescu, conveyed a message to the participants at the ceremonies.

STATEMENT

In connection with the recent vote by the General Assembly of the United Nations cancelling the resolution by which this organisation had placed Zionism on an equal footing with racialism, the Chief Rabbi of the Jews in Romania, Dr Moses Rosen, made the following statement:

"The Jewish Community in Romania raised a thanksgiving hymn to God who has granted us life to see the day when 'the great shame' was finally removed and the world forum recognised its fault committed against the Jewish people. It was a sheer irony that we who have always been victims of racialism, we who were doomed to the 'final solution' on grounds of an accursed racist ideology, when we finally had a movement fighting for our return to Sion and became a people like all others, it was us who were labelled as 'racists'.

Romania had the courage to be the only communist country who did not cast this 'shameful vote'. That is why, Romania had no reason to make penitance for any such misdeed and can be proud of herself'.

HANUKIADA 1991-5752

Through the help of He who is the Lord of us all, the Jewish Communities in Romania celebrated "the Hanukiada" during this year, too. The Hanuka Menorahs were lit and they shone in all their splendour.

During these days of the "Festival of Light", His Eminence travelled extensively throughout the country, preaching everywhere the word of the Torah. In this way, the word of the Judaic wisdom and of our dignity was brought to the thousands of Jews in the country, who were able to listen to the inspired and enthusiastic sermons by the Leader of the Romanian Judaism.

Hundreds of youngsters and children, singing in our choirs and playing in our orchestras, accompanied His Eminence on this pilgrimage. They sang and played the traditional Jewish songs and melodies, bringing hope and joy into the hearts of the "remnants of Israel" in Romania.

A chain reaction of the Jewish word and singing — that is what took place under our own eyes once more this year in Romania.

The miracle of „the oil remains” which

even though they lessen quantitatively, they show forth their qualitative power, that is boundless and increasingly more brilliant — this is the outcome of the 5752 Hanukiada.

Celebrations were held in the following places:

On December 1 in Constanța, Brăila, Galați; on December 2 in Jassy, Birlad, Focșani; on December 3 in Botoșani, Dorohoi, Suceava; on December 4 in Fălticeni, Piatra Neamț, Bacău; on December 5 in Ploiești; on December 7 in Bucharest; on December 8 in Timișoara, Arad, Oradea; on December 9 in Cluj, Tg. Mureș and Brașov.

What is our conclusion to 5752 Hanukiada?

"Gilu Hamakabim" — Rejoice, ye, Maccabees!

Rejoice, because we can call out proudly and haughtily our dignity which was for so long humiliated.

Rejoice, ye, Maccabees, because the Antiochs and the Hitlers of the past are now at the dustbin of history, and "AM ISRAEL HAI" — The Jewish people shall live forever!

צייטונג

ל'אמיר זיך דערמאָנען, בכדי גאָט זאָל פארגעסן

אויסצוגן פון דער דרשה וואס כבוד הרב הראשי דוד משה ראזען שליט"א האט געהאלטן אין דער שיל 19 די דעפארטירטע פון קלוזש, דערע 25סטן נאוועמבער 1991

הרב הראשי ד"ר דוד משה ראזען

בכדי דאָס לײַכט זאָל נישט אויסגעלאָשן ווערן

די מיראנען, דערפאר, דענקען זיין, דאָרף מען אומברענגען די יידן, און זייער מנוחה אויסלעשן. דאָס וועלכע האָבן געפרוּווט מוט אין לויף פון דער נעשיכטע אלץ משוגעם וועלכע האָבן גע- מיינט אז זיי וועלן באַהערשן די וועלט. האָבן זיי דען נישט אויפגעשטעלט שייטע-הויפּטן, האָבן זיי נישט געוואלט אומברענגען די אידען, שליסן אין מיטן דאָס דענקען. האָבן זיי נישט אונטער- געצויגן ביכיליאטעס, און אויסגעלאָשן דאָס לייכט פון קולטור?

די נעשיכטע חזרת זיך איבער און דאָס זען מיר בליט, ווען מיר דערמאָנען די נעשיכטען, ביי- מיט העם, "אין יענע טעג". קיין שום אנטוויסן איז ענדלעך נישט געווען דורכפירן זיינע פאר- ברעכנס. שטענדיג איז געקליבן מנותר מקמים "א שטעלע אייל", וואס האָט נישט דערלאָזט די מנוחה זאָל אויסגעלאָשן ווערן. אלע מאָל איז פארגעמוען דער נס פון באַנייאונג. פון אונטערן אש ווס'האָט געטלעכט דער פּונק, האָט זיך אָנגעצויגן א פלאם פיער. קוקט זיך ארום וועט איר דאָס אויך אַזוינען די פלאמען פונעם אמת. ס'ברענט זען לייכט וואָס די עמפּפּער פאר פרייהייט האָבן אָנגעצויגן אויף דער גאנצער וועלט.

הנוכה, הנוכה באַטייט אויך, "אזוי האָבן זיי זיך אָפּגערוט". ווען די שומרים פונעם אייל, די וואס האָבן געהיט דאָס לייכט זאָל נישט אויסגעלאָשן ווערן, זענען געזענען געווען זיך זיך צו פאר- מייטן, צו נעמען די שווערד אין דער האנט כדי צו באַשטימטן זייער עדר, זענען היינט, איז נישט געווען דער ענד-ציל, זיין נאָר זיי האָבן בא- דאָרט דאָס לאַנד און דעם בית-המקדש, האָבן זיי פארוואנדלט די שווערד אין א מנוחה. און דער איינציגער יידישער יום-טוב וואס דערמאָנט אין מיליטערישע נצחונות, האָט אלס סומבאָל א מנוחה מיט אכט לייכטקייטן געדן. די וואס האָבן נישט פארשאמט, האָבן געלאַכט און געזאָגט: "זיין יידן האָבן דערטרופן א נצחון אויפן שלאכט- פּעלד און א קרנל אייל". דאָס איז דער אמת, און דאָס איז פאר אונז נישט קיין מקור פון אירא- ניע, נאָר א מקור פון שטאַנצן.

אזוי האָבן מיר זיך, "אָפּגערוט". נאָך די רדי- פות, נאָך די נעפארן און חורבנות. אזוי זענען מיר געווארן די פרעדיקטן פון הומאניזם. אזוי האָבן מיר אוועקגעלאָרן די שווערד און געגע- מען איי דער האנט די מנוחה. און יעדעס מאָל ווען ס'איז אנטשטאנען א געפאר פאר דער איר- וועלט, ליכט, זענען מיר שטענדיג געווען אין די ערשטע רייע פון די עמפּפּער וועלכע האָבן געגעבען זייער לעבן און דאָס לייכט זאָל נישט אויסגעלאָשן ווערן.

הנוכה הייסט באַנייאונג. די אידען פונעם נישט וואָס זינט שטענדיק, איז באַשטימט דורכן פּענלעך פון די לייכטקייט פון דער מנוחה. די עמפּפּער פון אלע אמונות פראָקלאמירט נישט אי- דעאלן פאר אלע דורות. טאקע דעמאלט ווען די אַנטיסמיט אונטער פארשידענע געשטאַלטן האָבן געמיינט אז די מנוחה איז שוין אויסגעלאָשן, האָט זיך איר לייכט באַנייט, אַלץ שטאַרקער געפּינעלט, פארטריבן דאָס חשבות און געוויזן אנדערע גע- געשטעט וועגן פאר די וואָס האָבן געזוכט דעם פראָגראַם.

די זעלבע תורה, די זעלבע ווונדערבארע בלעט- לעך נעשיכטע, וואָס דערמאָנט און דער באַנער, דער חלום פון הירדה המכבי מיטגעצייטלעך איז געווען א יוזאדישע אַרדנונג אין א וועלט פון א פרידלעכן צושטעלעכען, איז ווי צוגעפאַסט צום היינטיקן אמת, צום באַנער פון די עמפּפּער פאר שלום איז דער ענדע פונעם 20טן יארהונדערט. פון צוויי טויזנט יאָר זינט מיר צינדן אן די מנוחה מיט די הנוכה לייכטקייט, אין שטעלע ווי איז די עמפּפּער געפּינעלט דעם נצחון פונעם לייכט איבערן חשבות, האָט אונזער יעשעט די זעלבע באַרייטונג, ווי דעמאלט אין יאָר 165 (פאר דער ציטערענדיג) ווען די זון פון מתיבתא כהן גדול האָבן באַנייט די פארשוועכטע הייליק- טומען פונעם בית-המקדש, האָבן באַפרישט ווישלי און דאָס גאנצע לאַנד פונעם שונאים' הענט. איז ווירקלעך, קאָן דען פא- רשטעלן זיך, א פּעפּער האָבן אויך א רעכט וואָרן נאָר פאר די שטאַרקע? דער נצחון פון דור'ן איבער גלות, פון די מכבים, "רבים ביד מטיב", איבער די פיל צאָלעך אומייען פון די יונים און אנדערע גענעלעך דעוואַטאטן פונעם קאמף צוויי שוין די וואָס פּרעדיקטן די קראַפט פון פּוסיט-און- נעגאטיוו. איבערנאציאָנאַלער מאַראל, האָבן באַשטע- מיט דעם פאַקט און די עמפּפּערהייט, די מענטשן קענען געזעלשאפט וויל נישט פארוואנדלען ווערן און א דושונגע.

צו קען דען די צייט אָפּשאַפן די אידען און פארשטייטליכע קאמף דעם וויל וויל דער פאר- גיכטן, פארשלאָפן, חרוב מאכן דינע ישיבות, זיין קיין געלעכער קאמף? פאך אונז איז דער קאמף אומעלעכע גענוי ווי אין די צייטן פון די העלדן פון מוריען.

צו קענען די אַרטיאָוונטער פאַשפּאן דעם גלייכן און אויף דער וועלט דאָרף פאַרקומען נאָר א טע- לעפּציע פון אידען און פון פּילאָזאָפּישע שיטות איבער וועלט אַנשיאָוואַנען און נישט פון ברט אלץ כוח?

דער צוזאמענשטויס צווישן העלעניזם און יידישע אמונה וועלכער איז געווען א גע- מערדער אויף די שלאכט-פערלער, איז גע- וואָרן א געבענטשטער און האָט געגעבן ווונדער- בארע רעוואַלטאן ווען ער איז איבערגעלאָנגען אויפן נעכטן פון קולטור אומיטויל, אין אלע חוב- מאַרישע תפוחות איז דער אמת באַשטעמט גע- וואָרן. יעדעס מאָל ווען א רעליגיעזער גלייבן א אידען האָט געפרוּווט באַהערשן אנדערע דורך כח, אָדער האָבן געוואלט, "ליקלעך" מאכן א- דערע דורך פיער און שווער, האָט דאָס געבראכט נאָר אומגליקלעך און גערעטע.

אין מענטשליכ, האָט דער אויסטויש פון פארשי- דענע אָנשיאָוואַנען און אידען, געבראכט א ביי- טראָג צום באַרייכערט דעם טעכטליכען יענע, און האָט דערנענטערט די געמיינשיפט צום ברע פון אמת'ן גלייט.

הנוכה - באַנייאונג, לייכט. און אז די מיראנען זאָלן קענען זיין דאָרפן זיי אויסלעשן דאָס לייכט, פארשפרייטן חשבות, פארזייען אומוויסנדיג און געמוט און געוויסע. נישט צופעליק אויך אַנטיסמיט צאָרן אויסגעלאָשן אויף די הייליק- לעך מיטן הייליקן אייל. דאָרט אויפן הר - הבית אויפן הייליקן בארג, האָט געברענט א נר תמיד, דאָס אייביק לייכט. דאָס לייכט פלעג רעדן צו די שפּלאַפן און זיי זאָגן אז אן פרייהייט האָט דאָס געבן קיין שום ווערט. דאָרט האָט געברענט א מנוחה, אלס סומבאָל פון קולטור אלץ מענטשן, קאָ אונטערשייד, און נישט נאָר פאר אן אירטאָ- קראַטישער אַליאנציע. אזוי מיר לייכט מוז מען אַנטיסמיט אויסלעשן אויב מען וויל אויסהאַלטן א סאָציאַלן סיסטעם באַזירט אויף שטאַטעריי.

און דאָס וואָס די יידן האָבן געטאָן דאָרט אין בית- ל'כרד איז געווען נאָר א געפערלעכע זאך פאר

כי זוכר כל הנשכחות אתה, וייל דו, רבנו של-עולם, געדענקסט אלץ וואָס מיר פארגעסן. ווערט געזאָגט אין א תפילה וואָס מיר זאָגן זי איז די מען פון מים-גוראים און הרב משה - לייב פון סאסאון זצ"ל פרעגט: איז עס טאקע אזוי ווי מען זאגט אין דער תפילה? נאָר דאָס וואָס מיר פארגעסן געדענקט ער? און וואָס מיר פאר- געסן נישט? דערמאָנט ער זיך נישט אין דעם, דער בורא-עולם?

און דער ענטפער פון דעם וועלכן גרויסן רבין איז פאַלגענעמט אויב א מענטש טוט א מצוה, א גוטע זאך און פארגעסן אין איר, ווייל, שליסלעך מוז א גוטע זאך, א טובה, אין א נאָכמאלע זאך, דעמאלט געדענקט עס נאָך; אויב אַלץ, דער מענטש געדענקט עס, און נאָך מער, ער באַמיינט זיך דער מיט, דעמאלט פארגעסן נאָט אין דעם. דאָס וועלכע איז מיט די עבריות. אויב די פארגעסן אין דין יוד, און ווילסט זיך דאָס לייכט נישט נאָט, דעמאלט, ליידער, פארגעסן איז דעם נישט זאך, אָבער, אַנשטאט פאראַבראהאָלן די עב- רה אין די טאָפּענישן פון דעם אומטערבאָווסטן, געמלט זיך ארויס אויף דער אויבערפלאַך און דעם געוויסן און ביסט זיך מודה עפנטלעך און ערלעך, דעמאלט פארגעסן אין דעם, דער רבנו של-עולם, דער דעבראדערער, גלייך ווי די עבריות וואָלטן קיינמאָל נישט געווען עקסטרעם.

אַט א די דאָזיקע ווונדערבארע רבנישע אויסטייט- שניגט איז מיר געקומען אויפן געדאנק, דעמאלט ווען צווישן מיט געטלעכע חרשים האָט מיר באַזוכט מיר פריינד ה' דאמאָקאיש געזא, וועלכער האָט מיר איינגעלאָרן און זאָל אַנטייל נעמען אין דער טרויער- פיערערעכטיק וואָס מוטס פאר אַזוינען אין דער שיל, און אויך אין דער קיר, און וועלכער האָט אלס ציל ארויסצואַגן כּחם דם, וועגן דער שואה וואָס די יידישע שטאָט וואָס אונגאַרשע פאַשיסטן האָבן אויס- געפירט קעגן די יידן אין צוויי-מאָנאַטן, דאָס וואָס געפירט מיר נאָך א געשטל פון דער שארית- הפליטה פון דער שואה. מען האָט געפּלעט אין די פּשטע, אָבער איינדרוקספּלע ווערטער, וואָס דאמא- קאיש האָט זיך ארויסגעזעט, האָט מען געפּלעט די נאָכמאלע פון א מענטש וואָס וויל אויסשטייען זיין ווייטאָג, וואָס וויל פריי לאָזן רעדן זיין געוויסן און אירידורן זיין פאַלדירטעט מיט די קרטיקט לבעט צוריק מיט 50 יאָר, וואָס וויל פאַרזיכערן די פאר- ברעכנס פון אייניקע פון זיינע מיטגלידער, און אזוי ארום אַפּצווישן דעם פלעג פון דעם פנים פון דער אנדערע. מיר זענען געקומען אַלזא, דאָס, בכדי אויסצוהערן זיינע ווערטער, מיר די שארית הפליטה פון דער יידישער תּהלה, מיר זענען אַנטייל געבן, בכדי צו טאָן דאָס וואָס דער רבנו של-עולם האָט געשטעלט אלס ערשטע אַמפּאָל פאר זיך, נאָט, האָט פונדאנערט געשיידט צווישן דעם לייכט און דעם נעגאטיוו (באָרשט א - ד).

באַשנ'לונג? קאָדיר פונדאנערט'דיג דאָס גוטע פון דעם שלעכטן

מיר זענען געקומען פונדאנערט'דיג דאָס פינצער- ניש פון דעם לייכט, דעם ווייז פון די אומרייכטיק, דאָס גוטע פון דעם שלעכטן, דאָס שלעכטע, קאָן

אן היסטאריע פון דער מאמענט

אָנפירער פון דעם דעבאָט צווישן נאציאנאליזם און די ציוניזם פון רומעניע בעטן מחילה פאר די שרעקלעכע ציודות פון די מאגיא- רישע פאשיסטישע קעגן יידן פון טראַנסילוואַניע נשית דער צווייטער וועלט מלחמה

איז אָנזעצט פון אונזערע קוויטש

אין דער אינציאטיוו פון דעם דעמאָקראטישן פאראיין פון די מאגיאָרן פון רומעניע, איז אַמאָניט דעם 25סטן נאוועמבער 1991, פאַרגעקומען אין דער שיל די דעפארטירטע יידן פון קלוזש, און אויך אין דער דעמאָלישער קירך פון דער שטאָט, אַנדענקס צערמאָניעס פון דער שואה פון די יידן פון צפון-טראַנסילוואַניע, וואָס איז ציטוויילע געווען פאשיסטן.

ביי דער מוריע-תפילה אין דער שיל, האָבן זיך באַטייליגט, כבוד הרב הראשי ד"ר דוד משה ראזען שליט"א, פרעזידענט פון די יידישע קהילות פון רומעניע, אינזש. טעאָדאָר בלומענפּעל, גענעראל פון דער פּעטערזאָרע, יוליאן סאָרין, ראַמבעני, פרעזידענט פון צפון-טראַנסילוואַניע קהילות, פיל געסט. ס'האָבן זיך באַטייליגט פאַרש- בייטער מעד די הונדע מאַטא-אָרגאַנען, מעד דער דעמאָקראטישן פאראיין פון מאגיאָרן, וועגן א- וועגער געווען עפּיסטאָפּ טעמקש לאַסלא און געזא דאמאָקאיש, פּרעזידענט פון דעם פאראיין. די תפילה פאר ווייטשטאנד און אנדערע לאַנד רומעניע, און פאר מדינת ישראל, איז אָפּגעריכט

געווארן ביים אָפּענעם אַרונ-קורש, דורך כבוד הרב הראשי ד"ר דוד משה ראזען שליט"א. ס'האָבן זיך באַטייליגט די חוגים א, זשוקאטשקא און וו. האַרניק. דער יידישער יונגער-כאָר פון קלוזש האָט איבער- פירט דאָס ליר, "ס'ברענט", פון מרדכי געבירט, און "א מאמיו".

דער ראַמבעני פונעם פּרעזידענט פון רומעניע, האַפּאָרסקי, האָט געלייגט דעם מעסאזש פונעם פּרע- זידענט יאן אַילעסקו, געווענדיג דער אַזוכה-פאר- זאמלונג.

דער יוצעפּרעזידענט פונעם סענאט פון רומעניע, יאָנעל ראַמאָן, האָט געווענדיג א באַזירעוונגס מע סאָטש דעם פאַרלאַמענט פון רומעניע. דער עפּיסטאָפּ לאַסלא טעמקש האָט אין איירדעם- פולע ווערטער דערמאָנט די דאמאָס פון די יידן פון צפון-טראַנסילוואַניע.

ה'אָמאָקאיש געזא, האָט געהאַלטן אן איינדרוקס- פולע-רעדע אין אַנדענק פון אונדזערע מאַרטירערס צום שלום, האָט כבוד הרב הראשי שליט"א געהאַלטן די אַזוכה-דרשה, פון וועלכער מיר פּובליקירן א- נים אויסצוגן.

כבוד הרב הראשי האָט דערנאָך געלייגט דאָס קאפּיטל תּהלים קל"ז, אַם אַשכּחך ירושלים, תּשכּח ימיו". דער גאנצער רעדע האָט געזאָגט מירש לזכר

נישט גענעראליזירט ווערן אויף פּעלעכער אויף דע- לוגיעס, אָדער דאָס. אידעס וואָלט האָט זיינע דאָרע די רומענישע, אָדער די אונגאַרישע פאַשיסטן, אונטערשיידן זיך נישט צווישן זיך און שטעלן מיט זיך פאר דאָס שלעכטע אין זייער תּוך, דאָס פאַרשלא- נקמים, די ווילדקייטן, מיר מיינן זיי נישט אויס מיט זייערע פּעלעכער. "שרידי מאַכן" א גאנץ פאַלק, א ראַסט, א קיר, הייסט אַנווענדן היטלעס, "לענע". מיר האָבן נישט געהאט קיינמאָל ברעט אפּילו די דייטשן אריינצושטעלן זיי אין און קאמפּאַריע. קענען מיר דען פארגעסן דעם פירשט שטאפּענעכער, דעם גענערעל בעק, אָדער קאנאָר אַדנאָדער? צי קענען מיר דען מסכים זיין מיט דער אומגעזעכט- קייט צו באַשטראָפּן אייניקע פאר דער שיל פון אַנטישע? פאַרליבט, אלע איינווונער פון לידעזע, אָדער די פון אַראַדור סיר - גלאָס, וויל מען האָבן נישט איבערגעגעבן א פאַרטיי- וואָס האָט געזאָגט די טעלעוויזיע, אָדער פאַר- ברענען לעבעדיקערהייט 20 טויזנט יידן (אָדער אַפּער ווייניגער - איר אַרם מיר שוין פאַר ציפּער, ווייל די פאַלעמישן האָט זיין אַרם געוואָרן אויף צו פארגעסן דאָס עסענציעלע), אזוי ווי עס האָט עס געטאן אַנאַמאָנישט אין אַדעס, און א ריין פאַשיסטישער מענטש. דער פאַסטער פון אלע פּעל- ער", אַברעם, האָט געקעמפט מיט גאט, מיטן בראָ - ערלם, וועלכער דער האָט אין דער ערשטער אַנטדעקט, דער עמקט מיט אים בכדי אים אַפּער- שטעלן צו באַשטראָפּן דאָס זינדיקע סדום, ווייל די ווייניק פאַרלייבענע אומשולדיקע מענטשן וואָס האָבן זיך געפּינען אין דער שטאַט פון רוב און פאר, זאָלן תּהלה נישט אַרומבראַנגען ווערן אומשולדיקע. מיר האָבן קיינמאָל נישט געטראַכט אפּילו צו באַשיל- דיקן געזעצן, אזוי, און אַלעמאָל, מיר באַוויינען אונדזערע קרושים. מיר האָבן דאָס נישט געקענט טאָן, א האַלט יאָר - הונדערט, הונדערט יאָר דער שיל אָדער אויפן בית-עולם, טעאָראַרישע, באַדראַטע, האָט מען אונדז באַמאָכט דאָס מויל. היינט מוזן מיר דאָס, און אויף אונדזערע נאָך אַפּענע ווונדן, מירפּן דעם הייליגן באַלזאָן אַלע די וואָס פּילן גרויסע נאָכמאלע ווייזע געפּילן פון פאַל- דאָרשטע מיט אונדז.

זאָלט קיין גענעטקייט נישט מאַכן און וועגן אַברעם, אַברעם, וועגן זיין אויפּרופּ אויף צו ראַטעווען סדום, וועגן איר יוד אַברעם דער זאָגט: "דו, רבנו של-עולם, דער שופט פון דער גאנצער וועלט, דו זאָלט נישט מאַכן קיין גערעכט- קייט? (בראשית י"ח, כ"ה). דאָס הייליקע ספר, די תורה האָט נישט קיין שום פונקטאָיע. דעם פּענעט- צייכל וואָס איז האָט געשטעלט ביי דעם פּנים געניט מען נישט איבערגען, מיר ליינען אים אָבער אזוי, ווייל דאָס איז געווען דער מיינע דער זינען וואָס דער פּנים דרוםט און, אַברעם אַברעם נישט געשטעלט דעמאָליכט מיר, אָבער, אז נאָך אוישווייזן, זאָל קלערן אז איר האָט מיטן שטעלען דעם פּרענעצילן זיך מער געווען. אַברעם אַברעם נישט געשטעלט קיין שום פּראַגע, ער האָט ארויסגעלאָזט א יאָוויש'דיקע געשייט. יא, דאָס איז די איבערגעזענע נאָך סדום און איר אוישווייזן, רבנו של-עולם, שופט פון דער גאנצער וועלט, זאָלט נישט מאַכן קיין שום גענעטקייט".

זאָלט אפּילו נישט באַראַטן צו ענבן די געהערעטע שטראָפּ נישט נאָר די רוצחים, נאָר פאַר די וואָס האָבן געשוויגן, די וואָס האָבן נישט אַנגעשטעלט די פאַרברעכנס. עס וואָלט געווען אן אַנאַמאָניקע קאמפּאַטראַפּע, אויב זאָלטען מאַכן גע- רעכטיקייטן, ניו, רבנו של-עולם, מיר זאָגן אַניינעס מיט אַברעם אַברעם: ניו! זאָלט נישט מאַכן קיין גענעטקייט".

אונדזערע קרושים, די מאַרטירערס פון דעם יידישן פאַלק.

דער יונגטלעכער כאָה האָט אויסגעפירט דעם הימ'ן פון די יידישע פאַרטיאָנען, "זאָג נישט קיינמאָל", "תּהלה". דער הימ'ן פון דער האַפּענענע פונעם יידישן פאַלק, איז דעם גאנצן הימ'ן פון רומעניע

א דאמאטישער מאמענט

די אַנטישעס פון דעם אַנאַנאַרשן דעמאָקראַטישן קאָמייטע, בראש מיט געזא דאמאָקאיש האָבן גע- בעטן דעם הרב הראשי שליט"א, ער זאָל גיין מיט זי צו דעם גענערעל בעק, אָדער קאנאָר אַדנאָדער. מירטע, דאָרט האָבן זיי געבעטן דאָס פאר דער שרעקלעכער שואה וואָס איז אויסגעפירט געוואָרן קעגן די יידן מיט דער היף פון אייניקע פון די אונד- נאָרישע פאַשיסטישע פאַרגענעסן, און האָבן גע- ניט ביי דעם אַנדענק-טאָול.

כבוד הרב הראשי שליט"א האָט אַרומגענומען די געמיינע אידען פון דער וועלכע האָבן איר אַזא מיין איינדרוקספּול אָפּן, פאַרקלאַרעט דאָס נצחון פונעם גוטן אַלץ, דעם שלעכטן, פון דער גייסטי- קער דאָליקטע אויבער דער פאַשיסטישער ווילדקייט. א היסטאָרישער טאָג, א טאָג פון געהאָלטיקטן דעם מענטשליכען וועגן.

